

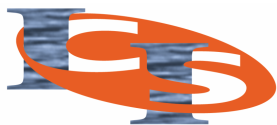

LEREN VAN HET HEDEN

De Maas in huidig perspectief

WORKSHOPVERSLAG

International Centre for
Integrated assessment and
Sustainable development

Maastricht, september 2007

Auteurs

Pieter Valkering
Astrid Offermans

Project

Perspectieven in Integraal Waterbeheer

Voorwoord

HET PROJECT PERSPECTIEVEN IN INTEGRAAL WATERBEHEER

Het waterbeheer in Nederland streeft ernaar op duurzame wijze de verschillende gebruikersfuncties van de watersystemen zo optimaal mogelijk te laten functioneren. Bescherming tegen overstroming staat daarbij voorop, terwijl het oplossen van de droogteproblematiek een belangrijk tweede doel geworden is. Zeker in tijden van klimaatverandering is hierbij een lange termijn visie gewenst. Vanuit wetenschap en beleid worden dan ook tal van maatregelen, technologische inventies en oplossingsrichtingen onderzocht om (de gevolgen van) klimaatverandering het hoofd te kunnen bieden. Er is echter minder aandacht voor de vraag hoe de maatschappij op deze veranderingen en maatregelen zal reageren. Of in bredere zin: wanneer en hoe verandert het perspectief dat mensen hebben op water en de manier waarop met water om moet worden gegaan? Wat betekent dat voor de wenselijkheid van de voorgestelde maatregelen? Hoe kan eventueel op perspectiefveranderingen worden gestuurd? Deze vragen staan centraal in het onderzoek “Perspectieven in Integraal Waterbeheer”.

Het Perspectieven project wordt uitgevoerd in het kader van het BSIK programma ‘Leven met water’ en is medegefinancierd door RIZA. De studie poogt middels de integratie van bèta en gamma onderzoek, te komen tot een geïntegreerde scenarioanalyse voor het waterbeheer in Nederland op een termijn van ~ 50 jaar. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Culturele Theorie om op basis van consistente visies (perspectieven) verschillende mogelijke toekomsten te vergelijken. Het hoofddoel van het project is bestuderen op welke wijzen en onder welke omstandigheden *veranderingen* van het perspectief op waterbeheer plaatsvinden. Met name wordt onderzocht in hoeverre deze perspectiefwisselingen, gegeven (on)zekere ontwikkelingen naar de toekomst toe, te identificeren zijn, hoe hierop geanticipeerd kan worden, en hoe zij eventueel te sturen zijn. Als concrete beleids casus wordt hierbij ingezoomd op de regionale casus van de Maas in Limburg.

In het eerste jaar wordt met een beperkte groep belanghebbenden een participatief traject ingezet. In een reeks van vier werkateliers gaan we gezamenlijk op zoek naar aanleidingen (zoals voortschrijdend inzicht in klimaatverandering, natuurrampen of technologische doorbraken) die perspectiefveranderingen tot gevolg kunnen hebben. Daarnaast verkennen we welke perspectiefverschuivingen in het verleden hebben plaatsgevonden, welke perspectieven in het heden leven, maar zeker ook wat mogelijkheden zijn naar de toekomst toe. Parallel aan het participatieve traject wordt ingezet op modelontwikkeling. Er wordt een zogenaamd 'respons model' ontwikkeld dat mogelijke perspectiefveranderingen op een gestructureerde en analytische manier beschrijft. Ook wordt een (prototype) interactieve computer tool ontworpen waarmee gebruikers de robuustheid van verschillende perspectieven kunnen onderzoeken en op mogelijke perspectiefwisselingen kunnen reflecteren. De resultaten komen samen in een set geïntegreerde scenario's die illustreren hoe perspectiefwisselingen in de toekomst plaats kunnen vinden en wat hiervan de gevolgen zijn. De ambitie is vervolgens om op basis van de opgedane inzichten een handreiking te bieden voor beleid. Dit omvat uitspraken over de robuustheid van waterbeheer strategieën, zowel ten opzichte van fysieke onzekerheden als onzekere maatschappelijke ontwikkelingen, en aanbevelingen of en hoe vanuit beleid op gewenste perspectiefverschuivingen kan worden gestuurd.

Het onderzoek naar mogelijke toekomstige perspectiefwisselingen is zeer vernieuwend. Tot op heden zijn weliswaar verkennende toekomststudies verricht, maar zelden is hierbij aandacht besteed aan maatschappelijke dynamiek en de uitwerking hiervan op beleid en de fysieke omgeving. Het project kan dan ook worden gezien als een methodologische uitdaging met een experimenteel karakter.

Het Perspectieven project wordt uitgevoerd door een consortium van ICIS, RIZA, Universiteit Utrecht, WL-Delft Hydraulics, Carthago Consultancy, KNMI, Pantopicon, en DRIFT. Het project doorloopt in eerste instantie een verkennende fase van 1 jaar tot eind 2007 waarbij wordt ingezet op het ontwikkelen van prototype resultaten. Een vervolgtraject wordt beoogd in het kader van het Nationaal Programma 'Adaptatie Ruimte en Klimaat' (ARK).

DIT RAPPORT

Voor u ligt het verslag van het werkatelier 'Leren van het heden, de Maas in huidig perspectief', dat plaats vond op maandag 25 mei 2007 in Maastricht. Het tweede werkatelier is onderdeel van een reeks van 4 werkateliers waarin we achtereenvolgens ingaan op het waterbeheer rondom de Maas vanuit historisch, huidig, toekomstig, en beleidsmatig perspectief. Het tweede werkatelier heeft een grote hoeveelheid nuttige informatie opgeleverd over huidige perspectieven en ideeën omtrent het Nederlandse waterbeheer. De Maas in Limburg fungeerde hierbij als casus. Bij deze willen wij alle deelnemers hartelijk bedanken voor hun constructieve en waardevolle bijdrage aan het project!

Pieter Valkering
Astrid Offermans

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
1. Inleiding	6
2. Opzet werkatelier	7
3. Resultaten.....	8
Vragenlijst	8
Typering huidig waterbeleid	10
Prioriteiten	10
Ideaalbeelden.....	11
4. Conclusies	16
Reflectie	17
Bijlage 1: Vragenlijst	18
Bijlage 2: Notulen eerste plenaire gedeelte	21
Bijlage 3: Resultaat vragenlijst.....	23
Bijlage 4: Uitwerking subgroep Egalitair- hierarchisten.....	27
Bijlage 5: Uitwerking subgroep Egalitair- individualisten	34
Bijlage 6: Plenair gedeelte ideaalbeelden.....	41
Bijlage 7: Nederland in 2100	43
Bijlage 8: Deelnemerslijst.....	44
Bijlage 9: Opmerkingen en suggesties van deelnemers	45

1. Inleiding

In het kader van het BSIK project ‘Perspectieven in Integraal Waterbeheer¹’ wordt bestudeerd op welke wijzen en onder welke voorwaarden perspectiefwisselingen in het waterbeheer plaatsvinden en in hoeverre deze, gegeven (on)zekere ontwikkelingen naar de toekomst toe, te identificeren en eventueel te sturen zijn in het licht van veranderingen die op ons afkomen. In het onderzoeksproject wordt deze kennis ontwikkeld op basis van literatuuronderzoek en een aantal werkateliers waarbij verschillende belanghebbenden worden uitgenodigd.

De werkateliers hebben tot doel om samen met maatschappelijke actoren inzicht te vergaren in het proces van perspectiefwisseling, en in te gaan op de mogelijke consequenties voor het beleid. In een serie van 4 werkateliers wordt achtereenvolgens verkend welke perspectiefverschuivingen hebben plaatsgevonden in het verleden, welke perspectieven in het heden leven, en zeker ook welke mogelijk zouden zijn naar de toekomst toe. In een afsluitend werkatelier wordt ingegaan op de consequenties voor het beleid. Het beheer van de Maas in Limburg geldt hierbij als concrete beleids casus.

In het eerste werkatelier stonden perspectiefwisselingen en –verschuivingen die in het verleden hebben plaatsgevonden centraal. In het tweede werkatelier werd bekeken welke perspectieven op waterbeheer in de huidige tijd te identificeren zijn. Doel was dan ook inzicht te krijgen in huidige perspectieven en ideeën omtrent het Nederlandse waterbeheer, en het Maasbeheer in het bijzonder. De belangrijkste subdoelen waren 1) het karakteriseren van het huidige dominante perspectief op waterbeheer en 2) het typeren van onderstromen.

In dit rapport worden de opzet van de workshop, de belangrijkste resultaten, en conclusies kort omschreven. De uitgebreide notulen van de workshops zijn terug te vinden in de bijlagen.

---

¹ Projectnummer P1015, zie projectenoverzicht ‘Leven met water’ uitgave oktober 2006.

2. Opzet werkatelier

Het werkatelier programma begon omstreeks 12:30 uur met de mogelijkheid tot het nuttigen van een lunch. De locatie was een zaal binnen de faculteit Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht aan de Tongersestraat 53. Het programma zag er als volgt uit:

- Voorafgaand aan het werkatelier vulden de deelnemers een vragenlijst in (zie bijlage 1), aan de hand waarvan zij in homogene subgroepen konden worden ingedeeld.
- Welkomstwoord, een korte introductie van het project en een summierere uiteenzetting van de eerste bevindingen tot noch toe.
- Uitleg over het werkatelier en een korte opdracht voor de deelnemers. De opdracht hield in dat de deelnemers na moesten denken over de huidige organisatie en filosofie van het Nederlandse waterbeheer (zie bijlage 2 voor de resultaten van deze brainstorm).
- Indeling in subgroepen; op basis van het resultaat van de vragenlijst werd een egalitair-individualistische groep en een egalitair-hierarchistische groep gevormd. In deze subgroepen werden de deelnemers uitgedaagd om na te denken over 1) het huidige perspectief op waterbeheer, 2) het ideaalbeeld van waterbeheer, o.a. aan de hand van de gewenste prioriteitenstelling van waterfuncties en 3) in hoeverre deze twee punten overeenkomen. Deze sessie nam in totaal ongeveer 2,5 uur in beslag inclusief een korte pauze.
- Per subgroep één presentatie van het ideaalbeeld op het Nederlandse waterbeheer.
- Trekken van de eerste conclusies en de gelegenheid voor de deelnemers om vragen, opmerkingen en suggesties met elkaar en het projectteam te delen.
- Eén van de deelnemers legde aan de hand van een meegebrachte poster zijn ideaalbeeld van Nederland in 2100 aan de andere deelnemers uit (zie bijlage 7).
- Afsluitende borrel

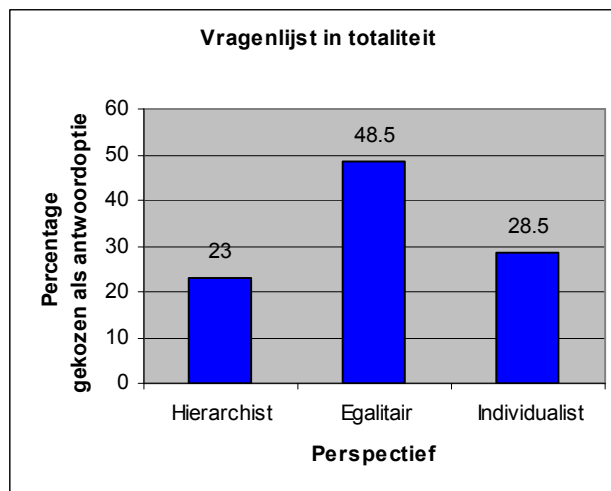

3. Resultaten

In deze sectie worden achtereenvolgens de resultaten van de vragenlijst, de typering van het huidige waterbeleid, en de groepsdiscussies over de prioriteiten en ideaalbeelden beschreven.

Vragenlijst

De deelnemers hebben voorafgaand aan het werkatelier een vragenlijst ingevuld. Het primaire doel van deze vragenlijst was het indelen van de deelnemers in groepen met een vergelijkbare visie. Vervolgens was het een goede test om op basis van de vragenlijst de perspectieven te onderzoeken en diversiteit aan perspectieven boven tafel te krijgen. De vragenlijst bestond uit 13 vragen die samen dekking gaven aan de 12 kernovertuigingen die per perspectief onderscheiden kunnen worden², zie tabel 1. Op basis van deze vragenlijst bleken de deelnemers gemiddeld *egalitair* georiënteerd; 6 van de 13 vragen en/of stellingen werden hoofdzakelijk egalitair beantwoord (48,5% van alle antwoorden). Echter, er zijn ook duidelijke hierarchistische en individualistische kenmerken te herkennen. 4 vragen en stellingen werden hoofdzakelijk individualistisch beantwoord (28,5% van alle antwoorden), tegenover 3 hierarchistisch (23% van alle antwoorden), zie figuur 1.

Figuur 1: Percentages van gekozen hierarchistische, egalitaire en individualistische antwoordopties.

In tabel 1 wordt per kernovertuiging de gemiddelde invulling gegeven - uitgesplitst naar wereldbeeld en managementstijl - zoals die op basis van de vragenlijst is afgeleid. De getallen verwijzen naar aantallen antwoorden op de betreffende vragen³, en de gekleurde cellen geven aan welk(e) perspectief of perspectieven dominant zijn te noemen voor de betreffende kernovertuiging. Uit tabel 1 kunnen volgende conclusies worden afgeleid:

² Zie Valkering et al. 2007. Inspelen op verandering: een scenariostudie naar perspectiefwisselingen en transitie in het waterbeheer.

³ Het betreft hier genormaliseerde getallen.

- Grosso modo was zowel in wereldbeeld als management stijl het egalitaire perspectief het sterkst vertegenwoordigd, zie de kernovertuigingen ‘position of man’, ‘value priorities’, ‘myth of nature’, ‘attitude towards risk’, en ‘management philosophy’. Verder waren ook het hiërarchisme (e.g. ‘human nature’, ‘attitude towards authority’, en ‘management mechanism’) als sterkste onderstroom en het individualisme (e.g. ‘attitude towards development’ en ‘management objectives’) vertegenwoordigd.
- Over het algemeen waren de perspectieven van de deelnemers op specifieke kernovertuigingen vrij gespreid. Voor de meeste kernovertuigingen was er niet één dominant perspectief aan te wijzen, maar waren meerdere perspectieven in gelijke mate aanwezig. Zie bijvoorbeeld de kernovertuiging ‘*criterion of distributive justice*’. Deze spreading lijkt op het niveau van wereldbeeld iets lager dan op het niveau van management stijl, maar het verschil is niet duidelijk significant.

Uit de analyse bleek verder dat:

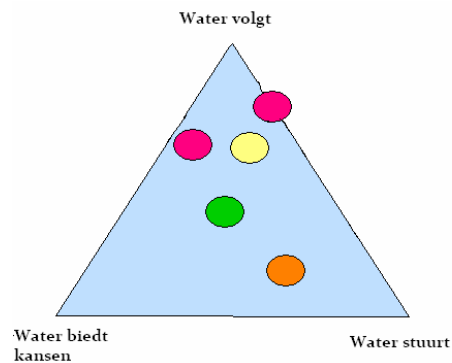
- De perspectieven niet *consistent* zijn. Een egalitaire visie op het ene vlak (zoals de relatie tussen mens en natuur) betekent niet automatisch een egalitaire visie op een ander vlak (zoals het gebruik van technologie).
- Voorts viel op dat de perspectieven tussen de deelnemers onderling weinig divers waren. De deelnemers beantwoordden allen aan een gemiddeld egalitair profiel, met elementen van het hiërarchistische en individualistische perspectief.
- Er kwamen dan ook weinig *extreme* perspectieven voor; er waren geen duidelijke tegenstellingen tussen zeer consistente hiërarchistische, egalitaire of individualistische perspectieven binnen de groep

	Kernovertuiging	Corresponderende vragen	HIE	EGA	IND
Wereldbeeld	<i>Human nature</i>	Aanpassen menselijke Behoeften	5	5	1
	<i>Position of human</i>	Visie op natuur	1	8	1
	<i>Primary motives for action</i>	X	X	x	X
	<i>Value priorities</i>	Risico van droogte Prioriteiten	3	6	1
	<i>Criterion of distributive justice</i>	Afleggen verantwoordelijkheden	4	4	3
	<i>Myth of nature</i>	Gebruik natuurlijke hulpbronnen	2	5	3
Managementstijl	<i>Attitude towards risk</i>	Omgaan met klimaatverandering	1	8	1
	<i>Attitude towards authority</i>	Visie op sturing	5	5	0
	<i>Attitude towards development</i>	Aanpassen menselijke behoeften Visie op technologie	4	2	4
	<i>Management philosophy</i>	Omgaan met klimaatverandering Gebruik natuurlijke hulpbronnen Beste optie voor boeren in uiterwaarden	1	7	2
	<i>Management objectives</i>	Risico van droogte Visie op economie Visie op natuur	2	4	4
	<i>Management mechanism</i>	Visie op sturing	5	5	0

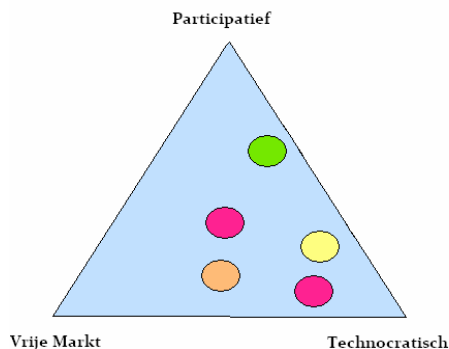
Tabel 1: Heersende perspectieven per kernovertuiging

Typering huidig waterbeleid

Na een eerste, korte uitleg over het werkatelier volgde de eerste opdracht voor de deelnemers, waarin gevraagd werd de huidige filosofie en organisatie van het waterbeheer te typeren. Het doel van deze opdracht was driedig: 1) het vormde een opwarmer waarin iedere deelnemer geprikkeld werd om na te denken en te discussiëren 2) de opdracht verschafte informatie over het huidige perspectief op waterbeheer zoals door de deelnemers gepercipieerd en 3) gaf inzicht in de diversiteit aan meningen. De *filosofie* van het Nederlandse waterbeheer is volgens de meeste deelnemers nog erg gericht op 'het water volgt' principe (zie figuur 2). Hoewel nog vooral sprake lijkt te zijn van een hiërarchistisch georiënteerde filosofie waarbij water gecontroleerd wordt, is er wel een trend zichtbaar waarin water vaker kansen biedt en zo nu en dan een sturende factor in de ruimtelijke ordening is. Beleidslijnen (die veelal uitgaan van een bepaald wensbeeld) gaan immers steeds vaker uit van een *water stuurt* paradigma, terwijl de werkelijkheid laat zien dat water nog steeds *volgt*. Wanneer het gaat over de filosofie van het Nederlandse waterbeheer is er blijkbaar sprake van een spanning tussen beleid en werkelijkheid enerzijds en wenselijkheid en werkelijkheid anderzijds.

Figuur 2: Filosofie waterbeheer

De organisatie van het waterbeheer is (nog) sterk technocratisch, en dus hiërarchistisch georganiseerd. Afhankelijk van het moment en punt van aandacht, kunnen echter ook participatieve (egalitaire) en vrije markt gerelateerde elementen (individualisme) naar voren komen. Deze elementen zijn overigens aan elkaar gerelateerd. Hiermee werd bedoeld dat juist vanwege een verschuiving richting participatie de marktpartijen een belangrijkere rol kunnen innemen.

Figuur 3: Organisatie waterbeheer

Prioriteiten

Het aangeven van prioriteiten in water gerelateerde functies stuitte aanvankelijk op bezwaren vanuit beide subgroepen. Men had het idee functies uit te sluiten wanneer zij laag op de prioriteitenlijst geplaatst werden. Deelnemers benadrukte dat er sprake is van een wisselwerking tussen functies en dat zij vanuit het oogpunt van integraliteit juist gecombineerd en aan elkaar gelijk gesteld moeten worden. Alle functies zijn nevensgeschikt en in samenhang allemaal van belang. Toch gaf men in één subgroep een eerste verhouding aan tussen functies. Impliciet

maakte ook de tweede subgroep onderscheid in hoog en minder hoog geprioriteerde functies. Voor beide groepen geldt dat een veilige afvoer van water en ijs (en het voorkomen van overstromingen) voorop stond.

Voor de droogteproblematiek vonden de deelnemers de prioriteitstelling opgesteld naar aanleiding van de droge zomer in 1976 nog steeds adequaat⁴. Volgens de deelnemers is de huidige situatie ten opzichte van 1976 niet wezenlijk veranderd, waardoor de noodzaak tot verandering of aanpassing van de verdringingsreeks momenteel ontbreekt. Hiermee wordt duidelijk een individualistische visie neergezet. Voor een uitwerking van de prioriteitenstelling en de hieraan gekoppelde discussie, zie bijlagen 4 en 5.

Ideaalbeelden

Behalve het aangeven van prioriteiten, werd de deelnemers ook gevraagd de keuzes voor de plek van een functie op de 'prioriteitenladder' te verduidelijken. Waarom wordt een bepaalde functie al dan niet belangrijk gevonden? De deelnemers konden uit een groot aantal kaarten, belangrijke aspecten voor waterbeheer kiezen, die niet direct functie-gerelateerd waren. Deze kaarten (zogenoemde facetten) en de motivatie die de deelnemers voor deze kaarten en de prioriteitstelling gaven, zijn terug te vinden in Tabellen 2 en 3. Hierna werd de deelnemers gevraagd de huidige situatie te vergelijken met de gewenste situatie. Hieruit kwamen twee ideaalbeelden naar voor.

Egalitair- hierarchisten

Het ideaalbeeld van subgroep één bestond uit een beleid waarin door de overheid gewaarborgde veiligheid voorop staat. Continuering van huidige maatregelen waarbij mensen langs de Maas tegen hoogwater en drinkwatertekorten beschermd worden, is daarbij essentieel. Na deze twee functies is er vooral sprake van functies met tegenstrijdige belangen: deze functies moeten samen, en in elkaar opgaan. Daarnaast biedt de Maas grote kansen en mogelijkheden als energiedrager. Het aangrijpen van deze kansen zou goed zijn voor de natuur, maar ook voor het bereiken van de doelen zoals gesteld in het Kyoto protocol⁵. Binnen de Europese context biedt de Kader Richtlijn Water volgens de deelnemers ontzettend grote kansen om gezamenlijk te komen tot een betere waterkwaliteit. Problemen zouden niet alleen binnen de Nederlandse grenzen opgelost moeten worden, maar op internationaal niveau. De provincie Limburg kan problemen niet alleen oplossen. Men zou ervoor moeten waken dat water geen 'Bokito' wordt, vernoemd naar de uit Diergaarde Blijdorp ontsnapte gorilla die een – in apen geïnteresseerde- vrouw aanviel. Water is leuk om naar te kijken, dichtbij komen is ook geen enkel probleem, maar er moet wel afstand worden gehouden.

⁴ De nieuwe verdringingsreeks is gebaseerd op het oude droogtebeleid, zoals dat naar aanleiding van de droge zomer van 1976 is ontwikkeld en vastgesteld, en aangevuld met ervaringen uit de droge zomer van 2003. Zie www.droogtestudie.nl/regios.html

⁵ Zie bijvoorbeeld Schoenmaeckers en van den Brink (2005) De kleine vraagbaak van het Kyoto protocol; vragen en antwoorden over ontstaan, inwerkingtreding en uitvoering van het Kyoto protocol. Afgesproken is dat industrielanden hun uitstoot in de periode 2009- 2012 met gemiddeld 5,2% moeten verminderen ten opzichte van 1990.

Tegenwoordig lijkt er vooral sprake van maatwerk, waarbij gestreefd wordt naar het combineren van zoveel mogelijk functies, zonder een al te rigide houding in te nemen. Toch waren de egalitair- hierarchisten van mening dat voorzichtigheid omtrent het begrip integraliteit geboden is. Wanneer men overal, álles wil, gaat het uiteindelijk mis. Voor de herindeling van de Midden-Limburgse Maasplassen had bijvoorbeeld iedere gemeente in midden Limburg een eigen natuurgebied, met eigen surfstrandje, eigen jachthaventje en een eigen recreatie gebied, maar zo verloor het gebied de beheersbaarheid. Het gebied raakte versnipperd⁶. De mens wil inherent onafhankelijk zijn en dus alle functies dicht bij huis hebben, vandaar dat integraliteit van schaalniveau, hoewel wenselijk, niet altijd vanzelfsprekend is. Daarnaast blijken punten die (door de deelnemers) van groot belang worden geacht, vaak niet in de uitvoering van het huidige beleid naar voren te komen.

Egalitair – individualisten

Volgens de egalitair individualisten moet de veilige afvoer van water en ijs voorop staan, zowel voor overheid als burger. De manier waarop die veiligheid vervolgens ingericht moet worden, is afhankelijk van het niveau waarop men in het systeem wil ingrijpen. Volgens de deelnemers mag er meer verantwoordelijkheid bij betrokken personen en gemeenten worden neergelegd. Daarnaast zou het koppelen van verschillende functies het veiligheidsniveau nog iets kunnen verbeteren. Ook moeten grenzen in de vorm van fictieve lijnen of voorwerpen (zoals kades), flexibeler of weggenomen worden. Er moet ruimte komen voor proces- en gebiedsontwikkeling met een divers landschap waarin ruimte aan de rivier wordt gegeven, tot gevolg

In de huidige verdringingsreeks wordt volgens de deelnemers terecht uitgegaan van subsystemen die de economie voeden en steunen. Daarnaast ontbreekt de noodzaak om in te grijpen in het beleid of de fysieke omgeving. Enerzijds stelden de deelnemers dat het waterbeleid in Nederland momenteel zeer goed functioneert en ook naar de toekomst toe, toereikend zal zijn. Anderzijds stelden zij dat er onder de Nederlandse bevolking een gebrek aan een ‘sense of urgency’ heerst. De enige manier om hen waterbewuster te maken, is het drastisch omlaag brengen van de waterveiligheid en het aantonen van de grote gevolgen van zeespiegelstijging.

Verschillen tussen de ideaalbeelden

Het doel van deze sectie is niet om een uitputtende, volledige opsomming van verschillen aan te geven. Veel meer is het de bedoeling enkele opvallende, perspectivistische verschillen tussen de twee subgroepen aan te wijzen. Zij geven informatie over de onderstromen die op dit moment leven. We doen dit op kernovertuigingsniveau.

- *Management overtuigingen.* De groep egalitair- hierarchisten was van mening dat de verantwoordelijkheid voor het Nederlandse waterbeheer en de gevolgen hiervan, bij de overheid moet liggen. Hun belangrijkste taak is het waarborgen van de veiligheid van burgers. De groep egalitair- individualisten zou verantwoordelijkheden voor de uitvoering en financiering van het waterbeheer graag gespreid tussen verschillende lagen overheden en private partijen zien. Bovendien zou hun taak niet het *waarborgen* van veiligheid, maar het *faciliteren* hiervan moeten zijn. Daarnaast richtte de egalitair- hierarchisten zich op internationale samenwerking om bestaande problemen op te lossen, terwijl de egalitair-

---

⁶ Deze informatie is louter gebaseerd op door de deelnemers verstrekte gegevens.

individualisten dergelijke problemen zouden willen oplossen door burger participatie en de uitwerking van de (globale) markt.

- *Primary motives for action.* Met name de drinkwater- en vervoerfunctie van de Maas werden door de egalitair- hierarchisten benaderd vanuit het duurzaamheidsaspect. Zij wezen erop dat drinkwaterwinning en scheepvaart uit en over de Maas duurzamer en milieuvriendelijker zijn dan beschikbare alternatieve opties (zoals grondwaterwinning en vervoer over de weg). De egalitair- individualisten benadrukten vooral de baten voor de economie die drinkwaterwinning en vervoer uit en over de Maas met zich mee kunnen brengen evenals de mogelijkheid om via de eerder genoemde alternatieve opties aan de functies te voldoen.
- *Myth of nature.* Het verdwijnen of uitsterven van flora en fauna werd door de subgroepen verschillend geëvalueerd. De egalitair- hierarchisten vonden dit een kwalijke zaak en vonden bescherming en behoud van – met name van zeldzame- flora en fauna zeer belangrijk. De egalitair- individualisten vonden het verdwijnen van bepaalde planten en dieren een natuurlijk proces. Het verdwijnen van het zinkviooltje is daarmee volledig natuurlijk en geen gemis voor de samenleving.
- *Management filosofie.* Binnen de egalitair- hierarchistische groep heerste een beeld waarin het leren omgaan met water, en het geven van ruimte aan de rivier voorop stonden. De functie wonen zou niet leidend mogen zijn in de ruimtelijke ordening; de ruimte die het water nodig heeft, zou dat wel moeten zijn. De egalitair – individualisten hadden hierop een andere visie waarin innovatieve technieken om te wonen en werken op of bij het water centraal stonden. Daarnaast waren zij van mening dat een overstroming met enige regelmaat geen probleem zou moeten zijn. Mensen moeten dit accepteren en zorgen dat zij met deze overstroming om kunnen gaan.

Overeenkomsten tussen ideaalbeelden

Behalve verschillen, zijn er ook overeenkomsten tussen beide subgroepen aan te wijzen. Het betreft hier aspecten die 1) vanuit beide perspectieven van belang worden geacht en/of 2) duiden op datgene wat als dominant perspectief aangemerkt kan worden. De overeenkomsten zijn van belang, omdat zij inzicht geven in de overtuigingen die momenteel dominant te noemen zijn.

- *Groot vertrouwen in de huidige situatie en toekomst*⁷. Opmerking hierbij is dat dit vooral geldt voor de situatie in het Maasdal. Voor de Egalitair- Individualisten zou dit vertrouwen voor Nederland als geheel kunnen gelden.
- *Verbetering binnen de procesmatige zijde van het waterbeheer is nodig.* In de communicatie en het overleg rondom waterbeheer gaat nog veel mis. Participatieve processen en het niet te kunstmatig vasthouden aan integraliteit kunnen hierin verbetering aanbrengen.
- *Ruimte voor de rivier en diversiteit als centrale thema's.*
- *Veiligheid en bescherming van burgers van zeer groot belang.*

---

⁷ Deze uitspraak lijkt paradoxaal aan uitspraken waaruit blijkt er een gevoel van urgentie zou moeten zijn, waardoor financiële middelen beschikbaar komen. De deelnemers stelden dat Maas specifieke problemen op de agenda moeten worden geplaatst en gehouden.

STATEMENTS			
	HIERARCHISTISCH	EGALITAIR	INDIVIDUALISTISCH
<i>Veilige afvoer van water en ijs</i>	Heeft absolute prioriteit Overstromingsvrij land voorwaarde voor alle andere functies Hoogwaterbescherming ivm druk van bebouwing van groot belang In tijden van droogte zekere afvoer waarborgen Overheid moet veiligheid waarborgen Water als Bokto	Af en toe overstromen van land heeft voordeel voor natuur	Bescherming infrastructuur Bescherming menselijke wereld waarbij de economie leidend is
<i>Drinkwater</i>	Kwaliteit drinkwater is van invloed op de menselijke gezondheid Overheid zou kosten moeten dragen, zonder directe belastingverhoging	Waterwinning uit de Maas duurzaam alternatief voor grondwaterwinning Bezorgdheid dat waterkwaliteit in toekomst onvoldoende zal zijn Internationale samenwerking moet toenemen	Wie gaat de kosten voor de verbetering van waterkwaliteit dragen?
<i>Natuur</i>	Vanuit het huidige beleid zeer belangrijk Retentiegebied (buffering bij overstroming) Vraagt om intoming	Behouden biodiversiteit Op de grondbanken is sprake van zeer bijzondere flora en fauna	Tegengaan versnippering Verhogen belevingswaarde Afwegen van overstromingskans en intoming natuur
<i>Vervoer Landbouw</i>	Belangrijk onderdeel van de culturele en historische identiteit van Limburg	Relatief milieuvriendelijke vorm van transport	Belangrijk voor economie
<i>Recreatie</i>		Kan manier van milieu educatie zijn	Belang voor voedselvoorziening
<i>Energievoorziening</i>	De Maas als energieleverancier vraagt om de aanleg van stuwen en sluisen Energievraag zal toenemen; energie groeit niet mee	Preventief inspelen op toekomstig energietekort Milieuvriendelijke manier om warmte en koude te onttrekken	Mooite tijdsbesteding voor mensen Van belang voor de economie
<i>Wonen</i>		Mag geen leidende rol in het inrichten van het Maasgebied hebben; de ruimte die het water nodig heeft, gaat voor.	Innovatieve technieken toepassen om verschillende vormen van energie uit de Maas te onttrekken
<i>Zand- en grindwinning</i>	Aan veiligheid gerelateerde zaken moeten niet aan de markt, maar aan de overheid worden overgelaten.		Wonen langs de Maas vergroot het woongenot Bouwgrond levert relatief veel geld op Eerder een economische betalingsfunctie dan een rivierfunctie
<i>Industrie</i>			Water heeft een economische waarde als koel- en proceswater
<i>Esthetiek</i>		De Maas is een mooi, esthetisch object	
<i>Diversiteit</i>			De Maas brengt variatie aan in het landschap
<i>Kennisontwikkeling</i>		Samenwerking met Vlaanderen, o.a. om ander bodemgebruik met grotere retentiecapaciteit te bezien	Het ontwikkelen van innovatieve vormen van waterbeheer draagt bij aan vitaliteit Limburg
<i>Participatie</i>		Participatie gaat verder dan zoeken van draagvlak Overheidssturing alleen is niet voldoende	
<i>Mensenrechten</i>	De mens heeft recht op 1) bescherming (ongeacht de woonplaats) 2) om te gaan en staan waar hij wil en 3) op voldoende primaire levensbehoeften		
<i>Voorzorg</i>		Zijn maatregelen die we nu nemen wel robuust in de toekomst? Men moet er bij stilstaan dat Nederland mogelijkheden heeft om iets tegen klimaatverandering te doen. Dit geldt niet voor alle landen	
<i>Armoede</i>			
<i>Aangeven van prioriteiten</i>	Is onmogelijk; functies moeten gecombineerd worden en zijn allemaal even belangrijk Aandacht voor kwaliteit en kwantiteit evenredig		
<i>Samenwerking</i>	Overheid en provincie moeten centrale regierol vervullen	Op velerlei vlak en op internationale schaal van belang	
<i>Beleersbaarheid</i>	Van groot belang, o.a. om versnippering tegen te gaan		
WATERFUNCTIES			
FACTEN			
OVERIG			

Tabel 2: Statements per perspectief voor de subgroep Egalitair- hierarchisten

		STATEMENTS	
		HIERARCHISTISCH	EGALITAIR
WATERFUNCTIES	<i>Veilige afvoer van water en ijs</i>	Veiligheid en bescherming van groot belang Veiligheid burger moet door VWS, provincie en gemeenten gefaciliteerd worden De gevolgen van klimaatverandering worden ondervangen door jaarlijks incrementeel iets meer uit te geven	Wensen van de burger moeten leidraad zijn
	<i>Landbouw</i>	Rozenkwekerij is nationale trots Voorzichtig met verandering omdat het gebiedsbeheer dan in de knel kan raken	
	<i>Vervoer</i>	Kanalensystemen zijn van belang voor de waterverdeling	Ingrepen in de vaarweg moeten worden gefinancierd door betrokken partijen
	<i>Drinkwater</i>		
	<i>Wonen</i>	Kennis over het regime essentieel	Tijdens huizenbouw rekening houden met laag- en hoogwater Ruimte voor de rivier is een optie Overstromingen in de zoveel tijd accepteren
	<i>Natuur</i>	Functioneert als buffering van water (minder druk op het stedelijk gebied)	Natuurbeleid moet mentaal kantelen omdat klimaatverandering handhaving van het huidige beleid onmogelijk maakt Meer natuurlijke inrichting middels cyclisch beheer
	<i>Recreatie</i>	Controlerende randvoorwaarden scheppen	
	<i>Zand- en grindwinning</i>	Grindwinning moet in functie van iets anders (zoals natuur) plaatsvinden	
	<i>Bewustzijn</i>		Mens moet meer bewust worden van water en de ruimte die water nodig heeft. Tevens acceptatie van water
	FACETTEN	<i>Economie</i>	
<i>Marktwerking</i>			Marktwerking lost problemen mht natuur, scheepvaart en landbouw op. Eigen verantwoordelijkheid betrokken personen Problemen worden opgelost door de globale markt
<i>Overleg- en organisatie</i>			Onderlinge communicatie moet toenemen. Besluitvorming stoelt op een hele bestuurlijke organisatie
<i>Vrijheid</i>			De rivier is een grenzeloos object van vrijheid. Vrijheid en ontwikkeling gaan hand in hand; kansen moeten worden gegrepen
<i>Venrouwen</i>			Er zijn nu en in de toekomst geen grote problemen en knelpunten
<i>Eerlijkheid en rechtvaardigheid</i>			Discussies over (de gevolgen van) klimaatverandering moeten transparanter, eerlijker en minder vermarkt.
<i>Voorzorg</i>			Is altijd aanwezig geweest. De intentie moet zijn om een no regret maatregel te treffen
<i>Integratie van functies</i>			Omgevings- en ontwikkelingsbeleid waarin veel spelers betrokken zijn
<i>Prioriteiten</i>			Bestaande prioriteitstelling niet veranderen; naar verwachting is de bedreiging nu en in de toekomst klein
OVERIG			

Tabel 3: Statements per perspectief voor de subgroep Egalitair- individualisten

4. Conclusies

Dominant perspectief

Het huidige Nederlandse waterbeheer blijkt moeilijk typeerbaar in één perspectief. Veel meer lijkt het dominante perspectief te bestaan uit elementen vanuit verschillende perspectieven⁸. Ervan uitgaande dat de deelnemersgroep een goede afspiegeling van de Nederlandse maatschappij is, kan (voorzichtig) gesteld worden dat het *individualistische* perspectief op *wereldbeeld* niveau dominant is. Speerpunten hierin zijn het hebben van groot vertrouwen in het huidige beleid en de toekomst, het hierdoor ontbreken van de noodzaak tot verandering van beleid, en het geloven in technologische mogelijkheden die de Maas biedt⁹. Op het niveau van *managementstijl* lijkt er sprake van een combinatie tussen hiërarchistische elementen en egalitaire elementen. De *hiërarchistische* elementen hebben vooral betrekking op het streven naar win-win situaties, het voorop stellen van veiligheid en bescherming tegen overstroming en het belang dat aan de huidige gang van zaken en/of traditie wordt gehecht. Ook het flexibel hanteren van het begrip integraliteit, waarbij integraliteit van schaalniveau voorop zou moeten staan, komt in het dominante perspectief naar voor. *Egalitaire* kenmerken in het huidige perspectief hebben vooral betrekking op de procesmatige invulling van waterbeheer, waarbij breed maatschappelijke participatie en (internationale) samenwerking van groot belang geacht wordt, en ook met de filosofie van het teruggeven van ruimte aan de natuur.

Deze conclusie suggereert dat het waterbeheer rondom de Maas zich in een dystopische situatie bevindt. Een interessant punt voor vervolgdiscussies.

Onderstromen

Voorts is het interessant om na te gaan in welke richting het huidige perspectief ontwikkelen kan. Hierbij worden onderstromen als uitgangspunt genomen; deze kunnen immers uitgroeien tot *dominante* stromen. Uit dit werkatelier zijn een vijftal speerpunten naar voren gekomen die op fundamenteel verschillende wijze door de deelnemers werden ingevuld. De aanname is dat deze speerpunten de ingrediënten vormen van de huidige onderstromen.

- *Omgaan met veiligheid*: Gaan we richting waarborging van veiligheid (HIE) of het faciliteren hiervan (IND)?
- *Verdeling van verantwoordelijkheden*: Komt de verantwoordelijkheid voor het Nederlandse waterbeheer te liggen bij overheden (HIE) of juist private partijen en het individu (IND)?
- *Beleidsmotief*: Richten we ons in de toekomst vooral op duurzame, milieuvriendelijke initiatieven (EGA) of stimuleren we juist de creatieve initiatieven gericht op economische ontwikkeling (IND)?
- *Omgaan met natuur*: Gaan we ons inzetten voor het behoud van (zeldzame) flora en fauna (EGA) of laten we de natuur haar gang gaan en maken ons niet druk over schaarser wordende ecologische diversiteit (IND)?

---

⁸ Hetgeen overeenstemt met de bevindingen uit het eerste werkatelier. Hieruit kwam naar voor dat het perspectief in de loop der tijd verschoven is duidelijk hiërarchistisch, naar hiërarchistisch- individualistisch, naar hiërarchistisch- egalitair, naar een mengeling van hiërarchistische, individualistische en egalitaire kenmerken. Zie Valkering et al, 2007. *leren uit het verleden; de Maas in historisch perspectief*, workshopverslag.

⁹ Zoals het gebruik van de Maas als energiedrager, of bouwgebied.

- *Preventie versus adaptatie.* Moeten we overstromingsoverlast uit de weg gaan en ons terugtrekken uit de ruimte die de rivier nodig heeft (EGA), of moeten we overstromingen accepteren en hier adaptief en innovatief mee omgaan (IND)?

Verwacht wordt dat de ontwikkelingen binnen deze speerpunten bepalend zijn voor het toekomstige dominante perspectief. Er is bewust nog niet voor gekozen de speerpunten in te vullen in consistente onderstromen, omdat naar onze mening daarvoor de informatie nog ontbreekt. Dit zal in het vervolg van het project zeker aan de orde komen.

Reflectie

Qua inhoud is het werkatelier zeer succesvol geweest. Het werkatelier heeft een grote hoeveelheid informatie opgeleverd over de invulling van heersende perspectieven en onderstromen. Qua methodiek was er een opvallende inconsistentie tussen de invulling van de vragenlijst enerzijds en de uitkomsten van de discussies anderzijds. Dit geldt vooral voor de egalitair- hierarchistische groep die in de discussie gekenmerkt werd door een grote verscheidenheid aan perspectieven, terwijl de vragenlijst vooral egalitair ingevuld werd. Daarnaast was de diversiteit en extremiteit in perspectieven minder dan het projectteam had verwacht. Men leek vaak vanuit het ‘mogelijke’ in plaats van het ‘wenselijke’ te redeneren, en gevestigde belangen en prioriteiten kwamen relatief vaak in de discussie naar voren.

We zien voor deze twee observaties een aantal mogelijke redenen:

- Vertegenwoordigers van de meer extreme perspectieven waren eenvoudigweg niet tijdens het werkatelier aanwezig
- Deelnemers redeneerden vanuit de structuur van hun huidige professionele positie en/of de huidige structuur van het Nederlandse waterbeheer waardoor de extremiteit van hun ideaalbeelden werd afgezwakt.
- De vragenlijst (die het doel had de deelnemers in homogene groepen in te delen), verschaft onvoldoende informatie over het daadwerkelijke perspectief van de deelnemers.
- De waarde die aan verschillen uitgangspunten en kernovertuigingen wordt gehecht, verschilt. De ‘schaarse’ individualistische antwoorden uit de vragenlijst hadden wellicht een relatief grote waarde. De visie op technologie en economie, bijvoorbeeld, zou bepalend kunnen zijn voor de visie op het waterbeheer.

In het vervolgtraject wordt hier verder op ingegaan.

Bijlage 1: Vragenlijst

Deze vragenlijst is bedoeld om aan de hand van de antwoorden een homogene groepsindeling te maken, waarin uw visies uitgebreid besproken kunnen worden.

Bij iedere vraag kunt u één antwoordoptie aanvinken, tenzij anders aangegeven. Kies daarbij steeds voor het antwoord dat het dichtst aansluit bij uw eigen mening.

Vul hier a.u.b. uw naam in: .....

1. Het ontwikkelen en gebruiken van nieuwe technologieën¹⁰

- Is verbonden aan erg veel risico's
- Biedt ongekende mogelijkheden
- Is in begrensde vorm acceptabel

2. Het zou goed zijn als het Maasbeleid gestuurd zou worden vanuit:

- De Nederlandse overheid
- De Europese Unie
- Mensen met expertkennis
- Belanghebbenden
- De markt

3. Als gevolg van klimaatverandering, zullen de rivierafvoeren in de winter toenemen. Hoe zou hiermee omgegaan moeten worden?

- Omgaan met gevolgen? (Erger) voorkomen is nog altijd beter dan genezen.
- Waar mogelijk dijken en kades aanleggen/ versterken om wateroverlast voor burgers te beperken
- De rivier meer ruimte geven (om te kunnen overstromen)
- Door te adapteren aan hogere afvoeren ((half)drijvende woningen bijvoorbeeld)

---

¹⁰ Technologieën in het algemeen. Variërend van gentechnologie tot water werende technologieën, van de ruimtevaart tot kerntechnologie, en van genetische manipulatie tot innovatieve autotechnologie en het zoeken naar behandelingsmethoden voor bijvoorbeeld kanker.

- 4. Wat is uw mening over (het gebruik van) natuurlijke hulpbronnen?**
- Als we op dezelfde voet doorgaan als nu, krijgen onze (achter) kleinkinderen grote problemen met het vinden en gebruiken van natuurlijke hulpbronnen.
  - Te zijner tijd zal er wellicht iets uitgevonden worden waardoor natuurlijke bronnen kunstmatig gemaakt/ gekloond of op andere wijze gereproduceerd kunnen worden.
  - Ik denk dat wij als mens best een aardige controle over de natuurlijke bronnen hebben; voorlopig hoeven we ons nog geen zorgen te maken.

Casus:

Boer Janssen runt al 15 jaar een boerenbedrijf in de Utrechtse uiterwaarden. De laatste 5 jaar, staan delen van zijn land in het voorjaar herhaaldelijk onder water.

- 5. Wat is hierop uw eerste reactie?**
- Wat een vervelende situatie voor die boer. Het levert hem waarschijnlijk veel problemen en een verlies van de omzet op.
  - Neem mij niet kwalijk, maar we gaat daar dan ook wonen?
  - Overstromingen zouden anno 2007 toch helemaal niet meer voor mogen komen!
- 6. Stel, boer Janssen heeft de keuze uit de volgende opties. Welke optie kan hij het best kiezen?**
- Verhuizen naar een plek ver buiten de uiterwaarden
  - Verhuizen naar een plek achter de dijk
  - Een dijk of kade bij zijn bedrijf laten plaatsen
  - Zijn bedrijf geschikt laten maken als drijvende woning
  - Het betreffende land tegen subsidie beheren als natuur
- 7. Wat is volgens u het grootste gevaar van droogteproblematiek?**
- Ecologische schade
  - Problemen met scheepvaart en/ of koelinstallaties
  - Blauwalg en beperking van de drinkwater afname
  - Anders, namelijk.....
- 8. Wat vindt u van de economie?**
- Een goede economie is nu eenmaal nodig om brood op de plank te krijgen
  - Essentieel onderdeel van onze samenleving
  - Een nietsontziend mechanisme dat schade aan mens en milieu toebrengt

9. Wat vindt u van de natuur?

- Een prachtige of onmisbare instantie waar wij als mens onderdeel van uitmaken. Het ontwikkelen van een natuurlijke omgeving is belangrijk voor mij.
- Zolang we controle houden over de natuur, kan ik er erg van genieten.
- Ideaal om te recreëren en mooie bebouwing in te plaatsen.

10. Wat vindt u het belangrijkste?

- Bescherming van menselijk inkomen
- Bescherming van menselijke veiligheid
- Bescherming van de menselijke leefomgeving.

11. Wat vindt u van ontwikkelingen als green- consumerism en consuminderen (het aanpassen van behoeften voor een betere verdeling van de welvaart en minder druk op het milieu)?

- Goed en hoopgevend
- Best leuk en aardig, maar aan de andere kant wel wat overdreven of onnodig.
- Zou best goed zijn, maar de mens is denk ik niet in staat om voor lange tijd zijn of haar behoeften terug te dringen.

12. Aan wie bent u verantwoording verschuldigd voor uw alledaagse doen en laten?

- In principe ben ik alleen verantwoording verschuldigd aan mezelf
- Aan de directe groep mensen waarmee ik te maken krijg
- Aan (vrijwel) alle mensen op deze aardbol
- Aan alle huidige en toekomstige generaties

13. Wat mij betreft is Limburg over 100 jaar (2 antwoordopties mogelijk);

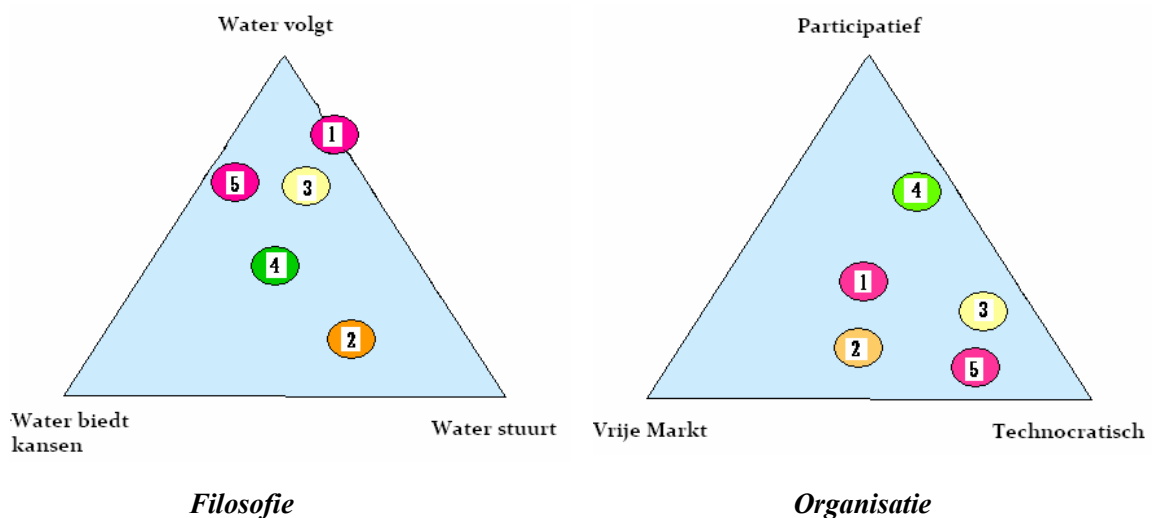
- Vooral veilig (overstroming en droogte gecontroleerd)
- Economisch gezien minstens even sterk als de rest van Nederland
- Een groene provincie met veel ruimte voor natuur en milieu
- Een blauwe provincie met veel water voor talrijke doeleinden
- Dé plek waar boeren kwalitatief hoogwaardige producten verbouwen
- Trekpleister voor buitenlandse toeristen
- Harmonieus en criminaliteitsvrij

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst

Bijlage 2: Notulen eerste plenaire gedeelte

Typering huidig waterbeleid

De eerste plenaire opdracht was het typeren van de huidige organisatie en filosofie van het waterbeheer binnen een tweetal driehoeken. Binnen de eerste driehoek werden de filosofische uitersten getypeerd door 'water stuurt, water volgt en water biedt kansen'. De tweede driehoek kende de organisatorische uitersten 'technocratisch, vrije markt en participatief'. Onderstaande figuur geeft weer op welke plaats in de driehoek door de deelnemers stickers geplakt zijn. De cijfers in de cirkels verwijzen naar groepsnummers.

Groep 1

Volgens de deelnemers in groep 1, ligt de filosofische nadruk sterk op het water volgt principe. Waterbeheerders werken nog sterk technocratisch, terwijl de delfstoffenwinning in het Maasdal wordt aangestuurd door de vrije markt, en beleid plaatsvindt na breed overleg en participatie. Organisatorisch bevat het huidige waterbeheer kenmerken van alle typen binnen de driehoek.

Groep 2

De huidige waterbeheerfilosofie is (met name na de hoogwaters van 1993 en 1995, door de toenemende ruimtevrage, en inzichten in de gevolgen van klimaatverandering) sterk gericht op veiligheid. Water stuurt is het paradigma, maar het sturen van het water leidt wel tot nieuwe kansen. Plannen zijn vooral hiërarchisch opgelegd. De overheid maakt plannen, al tracht men de bevolking in de planning, en de vrije markt in de uitvoer te betrekken.

Groep 3

Water volgt is het huidige paradigma. Iedere druppel die door de Maas stroomt, moet gecontroleerd worden. 'Water biedt kansen' wint weliswaar aan sterkte, maar daar wordt nu nog niet zo heel veel mee gedaan. Grindwinners zijn erg aan door de overheid opgelegde regels gebonden. Er is dus wel sprake van de markt als belanghebbende partij binnen het waterbeheer,

maar vrij is deze markt niet. De technocratisch, hiërarchische kant is zeer bepalend. Toch spelen ook de markt en burgeroverleg een (kleine) rol.

Groep 4

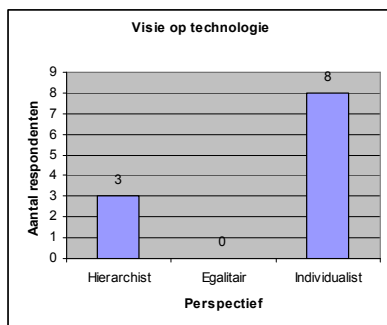
Qua filosofie is er permanent sprake van een *hink stap sprong*. Dan stuurt water, dan volgt water (bij ingrepen gericht op functies) en soms biedt water ook kansen (in geval van hoogwaters). Het is dus echt afhankelijk van invalshoek en item. Qua organisatie zit het Nederlands waterbeheer momenteel tussen technocratisch en participatief in. Soms speelt de markt weliswaar een rol, maar dat kan in het verlengde van toegenomen participatie worden gezien

Groep 5

We verschuiven momenteel langzaam richting de filosofie van water biedt kansen. Toch is het water volgt paradigma nog steeds dominant. Wij bepalen hoe het zit, al kunnen we misschien een beetje meer dan 'hoe sturen we het water'. Qua organisatie bevindt het Nederlands waterbeheer zich nog sterk in de technocratische hoek.

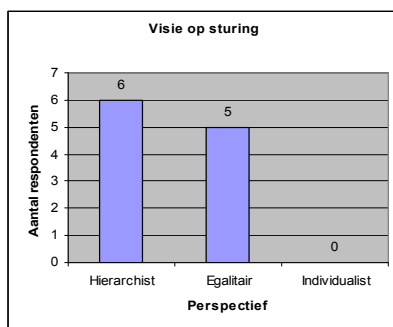
Bijlage 3: Resultaat vragenlijst

Elf deelnemers hebben voorafgaand aan het werkatelier een vragenlijst ingevuld. Het doel van deze vragenlijst was niet om iedere deelnemer exact in de perspectievdriehoek te kunnen positioneren. Veel meer was het een middel om personen met een vergelijkbare visie aan één tafel te krijgen. Alle deelnemers tezamen bleken erg egalitair georiënteerd te zijn; maar liefst 47% van alle vragen en/of stellingen, werd egalitair beantwoord. 29% van de vragen en stellingen werden individualistisch beantwoord, tegenover 24% hiërarchistisch.

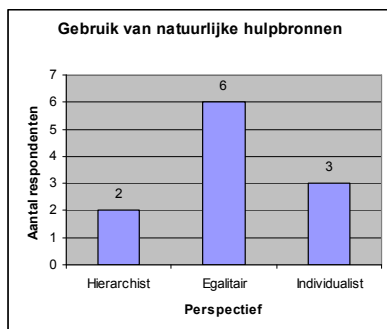
Visie op technologie

Vraag 1, die inging op de visie op het ontwikkelen en gebruiken van technologieën, leverde hoofdzakelijk individualistische antwoorden op (8 van de 11). Het merendeel van de deelnemers was van mening dat de technologie ongekende mogelijkheden met zich mee brengt. De resterende deelnemers (3) waren hierin terughoudender en kozen voor de hiërarchistisch getinte antwoordoptie waarbij technologie in begrensde vorm wenselijk wordt bevonden.

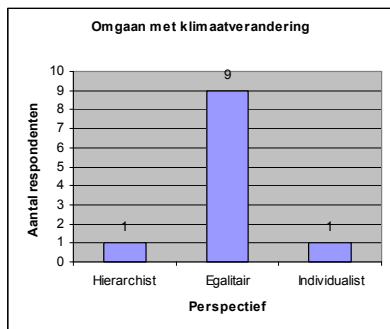
Visie op sturing

Geen van de deelnemers was van mening dat het maasbeleid (meer) vanuit de markt gestuurd zou moeten worden. 4 personen waren van mening dat er meer sturing vanuit overheid of experts moest komen, hetgeen hiërarchistisch genoemd kan worden. Eveneens 4 personen hechtten belang aan het betrekken van belanghebbenden in het Maasbeleid (egalitair). De resterende 3 deelnemers zouden sturing in het Maasbeleid vooral vanuit de Europese Unie willen zien komen. Al naar gelang de achterliggende opvattingen van deze laatste keuze, kan dit egalitair (gezamenlijke aanpak problemen rondom de Maas) of hiërarchistisch (een sterke overheid met grote uitstraling) genoemd worden.

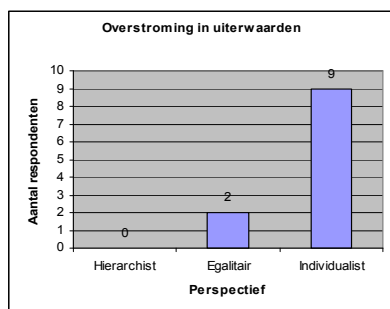
Gebruik van natuurlijke hulpbronnen

55% van de deelnemers was van mening dat onze (achter)kleinkinderen grote problemen zullen ondervinden in het vinden en gebruiken van natuurlijke bronnen, wanneer de huidige generatie op dezelfde voet door blijft gaan met het gebruik van natuurlijke bronnen. Ook op deze vraag hadden de deelnemers dus een overwegend egalitaire visie. Daarnaast kwam ook de individualistische visie naar voor (27%) waaruit vertrouwen in toekomstige mogelijkheden om natuurlijke bronnen kunstmatig te fabriceren of reproduceren, blijkt. Twee deelnemers stelde dat de mens aardige controle heeft over de natuur en dat we ons voorlopig geen zorgen hoeven te maken over uitputting van natuurlijke bronnen. Hiermee is ook de hiërarchistische visie vertegenwoordigd.

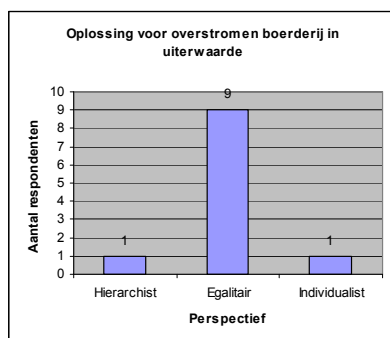
Omgaan met klimaatverandering

Maar liefst 82% van de deelnemers zou de rivier meer (overstromings)ruimte willen geven om in te kunnen spelen op hogere afvoeren door klimaatverandering. Hiermee wordt een duidelijk egalitaire visie neergezet. Eén deelnemer prefereerde adaptatie aan hoge afvoeren middels (half)drijvende woningen, hetgeen individualistisch is. De laatste deelnemer had een meer hiërarchistisch getinte visie waarin – indien mogelijk- zoveel mogelijk dijken en kades versterkt en aangelegd zouden moeten worden.

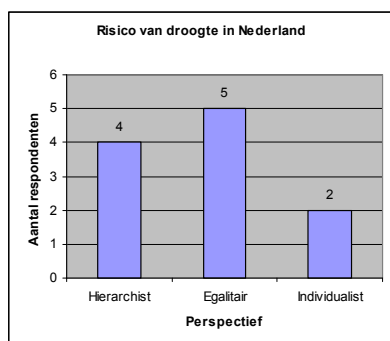
Overstroming van boerderijen in de uiterwaarden

Maar liefst 82% van de deelnemers vond het overstroom van boerenbedrijven in de uiterwaarden vooral vervelend voor de boer(en) in kwestie. De met de overstroming gepaard gaande problemen en omzetverliezen zijn aandachtspunt, hetgeen vooral individualistisch is. De hiërarchistische visie¹¹ kwam in deze vraag niet naar voren. Wel kozen 2 deelnemers voor de egalitaire antwoordoptie waarin zij aangaven dat in uiterwaarden niet gebouwd zou moeten worden. De vraag “wie gaat daar dan ook wonen?” zou een eerste reactie van deze deelnemers op een dergelijke overstroming zijn.

Oplossing voor overstroming van boerderijen in uiterwaarden

De deelnemers werd gevraagd wat een boer in de uiterwaarden, die regelmatig te maken krijgt met overstromingen, het best zou kunnen doen. Wederom koos 82% van de deelnemers voor een egalitaire oplossing. Van deze 82% vonden 7 deelnemers dat de betreffende boer het voor overstroming gevoelige land (tegen subsidie) zou moeten beheren als natuurgebied. 2 deelnemers vonden dat de boer het best kon verhuizen naar een plek buiten de uiterwaarden. Eén deelnemer vond het geschikt maken van het boerenbedrijf als drijvend pand de beste optie (individualistisch), en eveneens één deelnemer koos voor een hiërarchistische oplossing: verhuizen naar een plek achter een dijk.

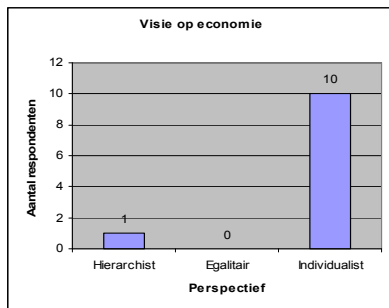

Risico van droogte in Nederland

5 van de 11 deelnemers vonden ecologische schade het grootste gevaar van droogte. Ook in dit geval wordt de egalitaire antwoordoptie het vaakst gekozen. Daarnaast werd er 4 keer gewezen op het gevaar van de beperking van drinkwaterafname en het ontstaan van blauwalg (hiërarchistisch). 2 deelnemers vertegenwoordigden een individualistische stelling: zij vonden dat er aan droogte in Nederland geen problemen verbonden zijn of dat droogteproblemen in Nederland de positie van een “duurzaam Nederland of Europa” zal laten haperen.

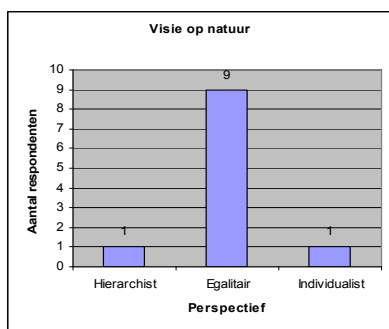
¹¹ ‘Overstromingen zouden anno 2007 toch helemaal niet meer voor mogen komen?’

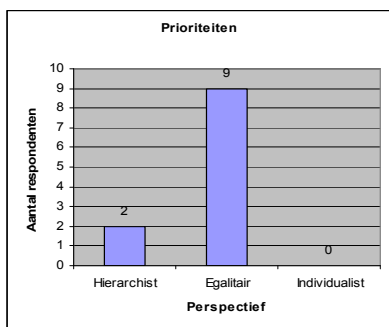
Visie op economie

Vraag 1 (visie op technologie) en deze vraag (visie op de economie) zijn de enige vragen die geen egalitaire antwoorden opleverden. 91% van de deelnemers meende dat de economie een essentieel onderdeel van de Nederlandse samenleving is (individualistisch). De resterende 9% vond de economie nodig om brood om de plank te krijgen (hierarchistisch).

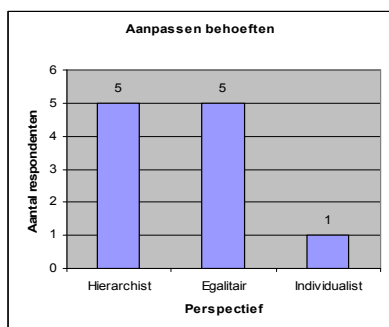
Visie op natuur

9 van de 11 deelnemers waren van mening dat de natuur een prachtige, onmisbare instantie is, waar de mens onderdeel van uit maakt. Zij vinden (in lijn met de egalitair) het ontwikkelen van de natuurlijke omgeving erg belangrijk. Daarnaast kwam één hierarchistisch en één individualistisch antwoord voor. Hierin ging men respectievelijk in op het controleren van de natuur (wanneer er sprake is van controle, kan de mens genieten van de natuur) en op de functie die de natuur heeft om in te recreëren en mooi te bouwen.

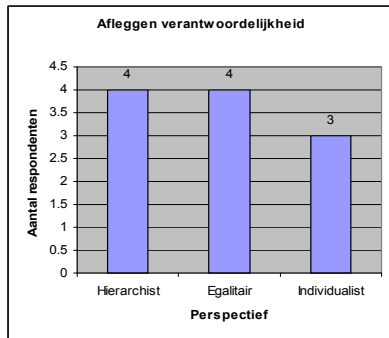
Prioriteiten

Bescherming van de menselijke leefomgeving (egalitair) werd maar liefst 9 keer gekozen als meest belangrijke aspect. Daarnaast koos men 2 keer voor het beschermen van de menselijke veiligheid (hierarchistisch). Bescherming van menselijk inkomen werd door geen van de deelnemers als meest belangrijk aangemerkt.

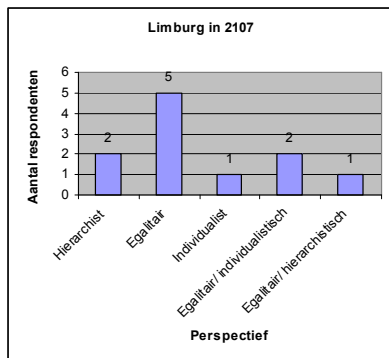
Aanpassing menselijke behoeften

5 Deelnemers vonden het aanpassen van menselijke behoeften voor een betere verdeling van welvaart en minder druk op het milieu, goed en hoopgevend (egalitair). Eveneens 5 personen meenden dat aanpassing van behoeften goed zou zijn, maar vreesden tevens dat de mens hiertoe (op langere termijn) niet in staat is (hierarchistisch). Eén iemand vond initiatieven als green consumerism (aanpassing van behoeften) wel leuk en aardig, maar toch ook overdreven en onnodig (individualistisch).

Verantwoording

36% van de deelnemers vond dat men verantwoording verschuldigd is aan de directe groep mensen waarmee men te maken heeft (hierarchistisch). Eveneens 36% had hierop een egalitaire visie waarin verantwoording verschuldigd is aan alle huidige en toekomstige generaties. 28% meende tenslotte alleen verantwoording aan zichzelf verschuldigd te zijn, hetgeen op een individualistische visie duidt.

Limburg in 2107

De deelnemers konden daarnaast hun meest wenselijke toekomstbeeld voor Limburg kiezen uit 7 punten. 5 van de 11 deelnemers kozen voor een egalitaire optie waarin Limburg harmonieus en criminaliteitvrij of groen met veel ruimte voor natuur zou zijn. 2 deelnemers kozen voor een veilige provincie waarin overstromingen en droogten gecontroleerd zijn (hierarchistisch). Eén persoon vond het vooral belangrijk dat Limburg economisch gezien even sterk als de rest van Nederland zou zijn (individualistisch). Daarnaast kozen twee deelnemers voor de combinatie tussen een groene en economisch sterke provincie, en één iemand voor de veilige, groene provincie.

Vervolg

De deelnemers werden vervolgens uitgedaagd om vanuit hun eigen bril na te denken over hoe het beheer van de Maas idealiter zou moeten zijn, en wat de verschillen met de werkelijke gang van zaken zijn. Hierbij werd niet alleen stil gestaan bij de vraag waarmee rekening moet worden gehouden in het beheer van de Maas, maar ook waarom men dat vindt. Welke factoren en aspecten vinden de deelnemers van belang en hoeverre zijn de achterliggende redenen gebaseerd op het verleden of eigen ideeën? Hiermee hoopte het projectteam inzicht te krijgen in factoren die van belang zijn naar de toekomst toe en die mee (zouden moeten) spelen in het maken van keuzes voor beleid en beheer.

Bijlage 4: Uitwerking subgroep Egalitair- hierarchisten

De twee subgroepen werd gevraagd een prioriteitenstelling van watergerelateerde functies te maken. Hierbij was het niet de opzet om bepaalde functie uit te sluiten, maar om een eerste verhouding tussen functies aan te geven. Over het algemeen hadden de deelnemers moeite om 1) te denken vanuit hun eigen, persoonlijke en individuele bril. Een aantal van hen had het idee de belangen van een bepaalde organisatie te moeten behartigen. 2) om een rangorde in functies aan te brengen. Zij benadrukten dat er sprake is van een wisselwerking tussen de verschillende functies en dat vanuit het oogpunt van integraliteit juist ingezet wordt op het combineren van functies.

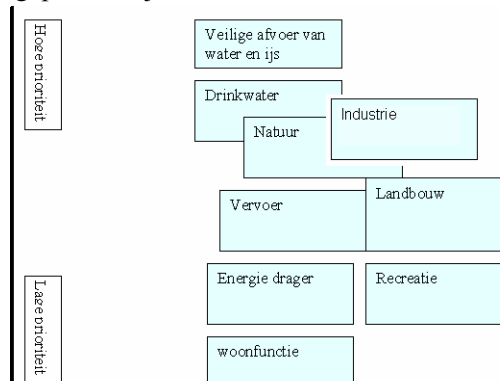
De functies

Op de eerste plaats konden de deelnemers aangeven of zij in het opgestelde rijtje functies, nog aspecten misten. Uiteindelijk werd uitgegaan van het volgende rijtje functies¹²:

- Veilige afvoer van water en ijs
- Drinkwater
- Natuur
- Vervoer
- Landbouw
- Recreatie
- Grind en Zandwinning
- Wonen (door de deelnemers toegevoegd)
- Energie drager (door de deelnemers toegevoegd)
- Industrie (door de deelnemers toegevoegd)

Prioriteiten

Het hiernaast afgebeelde figuur geeft aan voor welke prioriteitenstelling subgroep één uiteindelijk heeft gekozen. Wanneer functies naast elkaar geplaatst zijn, houdt dit in dat ze even belangrijk worden gevonden. Vervoer, natuur en landbouw sluiten daarnaast nauw op elkaar aan omdat (relatief natuurvriendelijk) vervoer over water de voorkeur heeft boven vervoer over de weg. Hieronder kunt u lezen wat de redenen achter deze prioriteitstelling zijn en of de deelnemers het met elkaar eens waren. Hierbij geven wij slechts de visies van de deelnemer weer. Deze hoeven niet overeen te komen met wetenschappelijk onderzoek, beleidsrapporten en dergelijke.

Veilige afvoer van water en ijs 1/8

In eerste instantie leek er consensus te heersen over veilige afvoer van water en ijs als meest belangrijke prioriteit. Vier van de vijf deelnemers waren het met elkaar eens dat dit de meest belangrijke functie zou moeten zijn. Eén deelnemer was het hier op zich wel mee eens, maar omdat deze deelnemer het idee had de belangen voor een bepaalde organisatie te moeten

¹² Welke nog los staan van enige prioriteitenstelling

behartigen, zou hij liever natuur als belangrijkste prioriteit zien. aangezien het af en toe overstromen van land ook belangrijk voor het overeind houden van natuur is, ging ook deze deelnemer uiteindelijk akkoord met het op één zetten van de veilige afvoer van water en ijs. Bovendien is overstromingsvrij land voorwaarde voor het kunnen vervullen van alle andere functies rondom de Maas

Hoewel bovenstaande gegevens ook al informatie opleveren over de achterliggende reden om te kiezen voor de veilige afvoer van water en ijs als belangrijkste prioriteit, werd de deelnemers nogmaals gevraagd deze keuze te verhelderen. Hierbij werd erop gewezen dat er zonder afvoer geen rivier was en dat hoogwaterbescherming vanwege de toegenomen druk van bebouwing op de Maas van groot belang is. Men is dichter en massaler op de Maas gaan wonen en naar de toekomst toe wil men deze mensen en de infrastructuur beschermen. Naast hoogwaterbescherming moet er ook sprake zijn van een zekere afvoer in tijden van droogte. Klimaatveranderingsmotieven spelen zowel vanuit het droogte perspectief als vanuit motieven omtrent de vergrootte afvoer een belangrijke rol. Het beschermen van de menselijke wereld en de economie is hierin leidend.

Drinkwater 2/8

In eerste instantie werd er gediscussieerd over de vraag of drinkwater of natuur op de tweede plek in de prioriteitenstelling moest komen. De vraag die ter sprake kwam, was waarom juist uit de Maas drinkwater wordt ontgonnen. Het antwoord is dat het een duurzaam alternatief voor grondwaterwinning is. Het Maaswater wordt na droge perioden weer bijgevuld, terwijl lage grondwaterpeilen (blijvende) schade aan de ecologie kunnen toebrengen. De kwaliteit van het drinkwater heeft daarnaast invloed op de menselijke gezondheid en is vanuit dat oogpunt van essentieel belang. Ook kan de Maas en het gebied rondom de Maas gebruikt worden als opslagruimte (om ook op die manier een antwoord op eventuele schaarste te kunnen bieden). Waterwinning heeft tevens een economische waarde; bierbrouwerijen gebruiken veelal bronwater, maar vele fabrieken zijn afhankelijk van het Maaswater om te koelen. Vanuit dit idee ontstond dan ook de indruk dat de functie *industrie* (in combinatie met de koelwaterfunctie en proceswater) nog aan het scala functies toegevoegd moest worden. Deze functie wordt gepositioneerd op gelijke hoogte als de natuur- en drinkwaterfunctie.

Natuur 3/8

Ook hier was discussie over de vraag of de functie natuur of de functie vervoer op de derde plaats gepositioneerd zou moeten worden. Natuurontwikkeling is vanuit het huidig beleid gezien erg belangrijk in het Maasdal. Op landsniveau is de EHS werkzaam, die ook een uitwerking op Limburg heeft. Door middel van natuurontwikkeling probeert men versnippering tegen te gaan, biodiversiteit te behouden en ontwikkelen en de belevingswaarde (voor recreatie en ontspanning) van het Maasgebied voor de mens te behouden/ versterken. Daarnaast kan een natuurgebied fungeren als retentiegebied (buffering bij overstroming) en heeft het een duidelijke zuiveringsfunctie. Als nadeel van natuurontwikkeling wordt de verruwing van het gebied genoemd, al blijkt dit ook een kwestie van dimensioneren te zijn. Op het moment dat je natuurontwikkeling toelaat, moet je dat elders compenseren, zodat een bepaalde afvoer gewaarborgd is en blijft. Tevens wordt gesteld dat natuurontwikkeling niet meer onbekommerd zijn gang kan gaan. We maken geen natuur om te bufferen, maar we maken ruimte om te bufferen. Deze ruimte kan ingevuld worden met natuur, maar in sommige gevallen ook met landbouw. Daarnaast zal de natuur zo nu en dan ook ingetoomd moeten worden, vooral wanneer blijkt dat overstromingen niet zeer frequent aan de voor komen. Daarnaast is de Maasader zelf ook natuur. Op grindbanken is er sprake van zeer zeldzame en aparte flora en fauna (zoals

bijvoorbeeld forellen die zich ontwikkelen als de waterkwaliteit redelijk goed is). De rivier zelf, maar ook de aanliggende gronden krijgen dus een bepaalde waarde door de begroeiing die daar optreedt.

Vervoer 4/8

De vervoersfunctie is belangrijk voor de economie. Bovendien is scheepvaart een relatief milieu vriendelijke vorm van transport. De scheepvaart is 5 keer minder vervuilend en heeft bovendien 20% minder brandstof nodig. Alternatieve vervoersopties verlopen via de weg of het spoor. Uitbreiding van deze opties (weg en spoor), gaat ten koste van natuur, of leidt tot verkeerscongestie, terwijl de Maas er toch al ligt.

Landbouw 5/8

Landbouw geeft een zekere afwisseling aan het landschap. Daarnaast is het van groot belang voor de voedselvoorziening (en hiermee onafhankelijkheid van andere regio's en landen). Kanttekening hierbij is dat Nederland één van de grootste exportlanden is wanneer het gaat om agrarische productie. Daarnaast liggen de grootste boerenbedrijven niet bij de Maas (maar bij Horst en Sevenum). Deze bedrijven in Horst en Sevenum zijn echter wel afhankelijk van maaswater omdat zij water uit het Peelgebied (dat door Maaswater gevuld wordt) onttrekken. Wat ook van belang is, is dat de landbouw met haar carré boerderijen vorm geven aan de culturele en historische identiteit van Limburg. Landbouw draagt in die zin bij aan het visuele landschap. Op dit moment heeft de landbouw een lijdende rol in Limburg (waarbij de lange ij geen spelfout betreft). Landbouw moet vaak wijken voor het belang van natuur en veiligheid, waardoor de landbouw krimpt. Vooral de glastuinbouw (met name rondom Venlo) moet in toenemende mate wijken vanuit het kader van Ruimte voor de Rivier. Glastuinbouw wordt in toenemende mate verplaatst naar Californië en Siberië. Alleen extensieve landbouw zoals veeteelt zal op den duur overblijven in het Maasdal. De nadruk op de cultuur- historische waarde van oude landbouwbedrijven, zou idealiter behouden moeten blijven.

Recreatie 6/8

Deze functie is van belang omdat het een mooie tijdsbesteding voor de mensen betreft. Daarnaast is het ook van belang voor de economie (recreatie levert veel geld op). Eén van de deelnemers noemde milieueducatie als belangrijk voortvloeiend van recreatie.

Energie voorziening 7/8

De Maas als energiedrager is vooral belangrijk om energie schaarste in de toekomst op duurzame wijze te kunnen ondervangen. Momenteel wordt de Maas nog nauwelijks gebruikt als energiedrager. Desalniettemin is de potentie aanwezig; alleen de uitvoering ontbreekt. De deelnemers verwachten dat de energiefunctie voor de Maas in de toekomst sterk zal toenemen. Voorwaarde is wel dat er goede visgeleidingssystemen moeten komen. Daarnaast kan de Maas in toekomst gebruikt worden als een bron van warmte- en koude opslag voor huishoudens. De grootste energiebehoefte van huishoudens betreft warmte, hetgeen door innovatieve technieken uit de maas gewonnen kan worden. Om de Maas als energiedrager te kunnen benutten, zijn echter wel stuwen en sluizen nodig om verschillen in hoogte aan te brengen.

Wonen 8/8

Wonen langs de Maas werd vergeleken met het wonen aan zee “ het is nooit hetzelfde en altijd anders”. Ideaal zou zijn om naast de rivier te wonen, in de ruimte die de rivier zelf niet nodig heeft. Er werd gesteld dat alleen gewoond moest worden waar dit gezien de overstromingsrisico's kan. Wel verschillende men in definiëring waar dit dan geldt (alleen op hoge gronden, of bijvoorbeeld ook in en direct om de Maas door middel van drijvende woningen). Bijkomstigheid is dat woonfuncties meer geld opleveren dan andere functies. Bouwgrond levert immers meer op dan bijvoorbeeld natuur- of landbouwgrond. Een andere reële optie is het aanleggen van demontabele kades; het zicht op de Maas blijft – uitgezonderd in tijden van hoogwater-behouden.

De deelnemers waren het eens dat de functie wonen geen leidende rol in het inrichten van het Maasgebied moet hebben, ook al kan het een grote hoeveelheid woongenot opleveren.

Grindwinning: een verhaal apart

Grind- en zandwinning werd door de deelnemers niet zozeer als rivierfunctie, maar eerder als economische betalingsfunctie bestempeld. Momenteel is grindwinning hard nodig vanwege financieringsredenen en het betaalbaar houden van ingrepen en maatregelen. Aanvankelijk vond grindwinning plaats om beton te winnen. Later besepte men dat het winnen van grond ook voordeel had voor het verlenen van een betere doorgang aan schepen. Men ging dus niet meer alleen in de uiterwaarden baggeren, maar ook in de rivier zelf. Vanwege het ontbreken van riviergerelateerde doelen, werd dan ook besloten om grindwinning niet als rivierfunctie te bezien. De deelnemers verwachtten dat grindwinning nog 20 jaar van belang zal blijven, maar na deze periode geheel uit het Maasgebied zal verdwijnen.

Eén van de deelnemers gaf echter aan dat deze beredenering het karakter van struisvogel politiek heeft. Diegenen die de afgelopen jaren het meest aanwezig zijn geweest en de komende jaren nog sterk aanwezig zullen zijn, worden als het ware weggestopt. Hierbij is het niet onbelangrijk om te vermelden dat onder de deelnemers géén grindwinners aanwezig waren. Zij waren overigens wel uitgenodigd.

Hoewel grindwinning momenteel gebruikt wordt om rivierfuncties te kunnen realiseren, komt deze situatie niet overeen met het ideaalbeeld van de deelnemers. Zij zijn van mening dat veiligheid niet vanuit de markt gefinancierd zou moeten worden, maar vanuit de overheid. Men vindt het dan ook vreemd dat in bepaalde Nederlandse plaatsen de waterveiligheid vanuit de overheid wordt gefinancierd, maar dat dit nergens in Limburg het geval is. Wanneer het om veiligheid gaat, moet de verantwoordelijkheid volgens de deelnemers bij de overheid liggen.

Belangrijke facetten

Na de bespreking van de prioriteitsstelling werden een groot aantal inspirerende kaarten aan de deelnemers voorgelegd. Het betrof kaarten met tal van afbeeldingen en teksten die losstaan van waterfuncties, maar belangrijk kunnen zijn voor het waterbeheer. Hieronder worden de door de deelnemers gekozen titelkaarten genoemd en kort besproken.

- *Esthetiek*: de Maas an sich in volgens de deelnemers een mooi, esthetisch object.
- *Diversiteit*: rivieren brengen een stuk diversiteit in landschap met zich mee. Dit heeft zo zijn eigen charme waar mensen enorm van kunnen genieten.
- *Kennisontwikkeling*: een belangrijk onderdeel dat kan bijdragen aan de vitaliteit van de regio. Er zou gezocht moeten worden naar innovatieve vormen van waterbeheer, waar men normaliter niet snel op zou komen.

- *Participatie*: naast overheidssturing moet er ook gezocht worden naar kansen binnen andere groepen van de samenleving. Dit is breder dan alleen het zoeken naar draagvlak en het hierdoor mogelijk maken van de realisatie van een project. Volgens de deelnemers zijn Limburgse inwoners zich veel meer bewust van water dan Nederlanders elders in het land, bijvoorbeeld in laag Nederland. Als mogelijke oorzaak hiervoor werden de hoogwaters van 1993 en 1995 genoemd.
- *Mensenrechten*: Het beheer van de Maas brengt vragen met zich mee die betrekking hebben op het recht op bescherming (ongeacht de plek waar men woont), het recht op een veilige leefomgeving, het recht om ergens rond te lopen en het recht op voldoende primaire levensbehoeften zoals drinkwater.
- *Voorzorg*: In het beheer van de Maas moeten we niet alleen op vandaag en morgen anticiperen, maar ook vooruit kijken. Zijn de maatregelen die we nu nemen in het licht van toekomstige ontwikkelingen wel verantwoord?
- *Armoede*: Deze kaart heeft volgens de deelnemers niet zozeer betrekking op de Maas. Toch kan het geen kwaad om stil te staan bij het feit dat er in Nederland geld beschikbaar kan worden gesteld om wat aan klimaatverandering te doen, maar in Bangladesh bijvoorbeeld niet.

Ideaalbeeld versus werkelijkheid

Na de pauze werd de deelnemers gevraagd na te denken over in hoeverre hun wensbeeld verschilt of overeenkomt met de manier waarop tegenwoordig met water wordt omgegaan.

Veilige afvoer water en ijs

De manier waarop men tegenwoordig met waterveiligheid (veilige afvoer van water en ijs) omgaat, komt overeen met het ideaalbeeld dat de deelnemers hierover hebben.

Kwaliteit drinkwater

Wat het drinkwater betreft, zien de deelnemers nog wel een spanning tussen wensbeeld en werkelijkheid. Tegenwoordig is het constant vechten geblazen voor een goede kwaliteit van het (drink)water. Het komt regelmatig voor dat de waterkwaliteit niet voldoende is, of dreigt te worden. We moeten daar volgens de deelnemers nu heel alert op zijn zodat dit naar de toekomst toe goed kan ontwikkelen. Momenteel is het beleid (onder andere de Kader Richtlijn Water (KRW)) weliswaar al op de waterkwaliteit gericht, maar er wordt nog te weinig op geanticipeerd. Hierbij speelt ook dat de waterkwaliteit vaak slecht is, omdat de kwaliteit vanuit België en Frankrijk niet altijd even goed bewaakt wordt. Toch hopen de deelnemers dat de KRW die in 2009 klaar moet zijn, een grote kans biedt om op internationale wijze (tussen internationale partners) samen te werken voor een betere waterkwaliteit. De Europese context wordt als gigantische kans beschouwd om de grensoverschrijdende problematiek aan te pakken. De KRW kan hierbij een extra zetje zijn om een schepje bovenop de internationale samenwerking te doen. Hoewel deze kans erkend wordt, is het maar de vraag of deze kans te benutten en realistisch is. De kans kan benut worden door extra investeringen te doen. Wanneer uitgesplitst wordt wie er aan de lat staat en invloed kan hebben op een verbeterde kwaliteit, zijn dit de landbouw met de diffuse bronnen, de waterschappen (die de rendementen van de zuiveringsinstallaties kunnen verbeteren), instanties die zorg dragen voor beekherstel en morfologie, gemeenten die het riooloverschot moeten terugdringen enzovoorts.

Hoewel er naar de toekomst toe dus grote kansen op het gebied van kwaliteitsverbetering worden verwacht, brengt dit ook hoge kosten met zich mee (bijvoorbeeld 25 tot 40 miljoen voor gemeenten, plus 150 miljoen aan extra's voor de provincie om in Limburg een vergrootte

rioolcapaciteit te bewerkstelligen). Iedereen wil de kans grijpen, maar niemand wil verantwoording voor de kosten dragen. De vraag is of de betaling uiteindelijk op de schouders van de belastingbetalers terecht komt.

De Maas als energiedrager

Momenteel is beleidsmatig geen aandacht voor de Maas als energiedrager. De gemeenten Linne en Lith zijn momenteel de enige gemeenten die energie vanuit de Maas gebruiken, en er zijn twee kleinschalige private initiatieven die wellicht in de toekomst gerealiseerd kunnen worden. Over 10 tot 15 jaar zullen er naar verwachting veel meer energiecentrales langs de Maas gesitueerd worden; in ieder geval zal de noodzaak van de vraag naar dergelijke energiebronnen toenemen. Toch blijft prioriteitsstelling hierbij noodzakelijk; iedere kuub water die over de waterkrachtcentrale zal stromen, zal niet over de visstand gaan, hetgeen een ecologisch risico met zich mee kan brengen.

Kennisontwikkeling

Kennisontwikkeling vindt nu op experimenteerbasis plaats. Wat zouden we allemaal kunnen, wat zijn de mogelijkheden van bijvoorbeeld het wonen op of aan water? Hoe ziet de morfologische ontwikkeling er na afgraving uit? Wat zijn mogelijkheden rondom klimaatbeheer? Hoe kunnen we omgaan met piekafvoeren? In Limburg kunnen we het water bijvoorbeeld langer vasthouden, maar het leed is dan in feite al geschied. Volgens de deelnemers moet gezocht worden naar mogelijkheden om ook in Vlaanderen oplossingen te implementeren (bijvoorbeeld door het water in Belgische veengebieden en de Ardennen langer vast te houden). Ander bodemgebruik waardoor er minder maatregelen in de rivier zelf nodig zijn behoort tot het ideaalbeeld van één van de deelnemers.

Internationale samenwerking

Internationale/ grensoverschrijdende samenwerking vindt momenteel al plaats (denk hierbij aan de internationale commissie tot bescherming van de Maas (samenwerking BENELUX), waarin onderwerpen als hoogwater, laagwater en waterkwaliteit aan de orde komen). Het probleem is echter dat de samenwerking momenteel heel traag verloopt. De hoop bestaat dat de KRW deze samenwerking zal versnellen en versoepelen, nu móet men immers acties ondernemen. In het ideaalbeeld vindt er een uitgebalanceerde combinatie van aandacht voor kwantiteit en kwaliteit plaats. Eén van de redenen dat de samenwerking vaak te traag verloopt, is gelegen in prioriteitstelling van de verschillende regio's en landen. Wallonië heeft bijvoorbeeld te kampen met werkloosheidsproblemen; waardoor beschikbaar geld eerder naar het oplossen van de werkloosheid zal gaan, dan naar de bestrijding van te veel of te weinig water. Nederland kan dus wel zeggen dat Wallonië maatregelen moet treffen, maar dan stelt Wallonië dat het daar geen geld voor heeft. Een vraag die gesteld werd, is waarom Nederland geen geld aan Wallonië geeft. Met dit geld kan Wallonië maatregelen nemen, zodat het probleem in Nederland opgelost kan worden. Vreemd is dat men in België vaker en meer te maken heeft met overstromingen. Belgen hebben hier volgens de deelnemers echter relatief minder last van, omdat zij problemen van grotere aard kennen (zoals de werkloosheid).

Toch blijft in het ideaalbeeld de samenwerking met Wallonië prominent. RWS en Vlaanderen werken al een jaar of 10 samen, zodat de hoop bestaat dat dergelijke samenwerking ook met Wallonië en het hele stroomgebied mogelijk is. Dat dit tot nu toe nog niet het geval is. Heeft tevens te maken met taal- en cultuur barrières.

Reflectie subgroep 1

De huidige prioriteitstelling, zoals deze in beleid gebruikt wordt, is vastgelegd in de officiële verdringingsreeks¹³ (zie tabel 4). Volgens de deelnemers wijkt deze verdringingsreeks niet sterk af van de door de deelnemers aangegeven prioriteitvolgorde. Wel lijkt de energiefunctie en de hieraan gekoppelde NUTS bedrijven in het huidige beleid een belangrijkere plek in te nemen dan in het ideaalbeeld van de deelnemers. De natuur komt in de verdringingsreeks naar voor indien het negeren ervan onherstelbare ecologische schade tot gevolg heeft. Ook voor de Maas geldt de verdringingsreeks, al zijn er ten opzichte van de landelijke verdringingsreeks kleine aanpassingen en nuanceringen voor de Maas gemaakt¹⁴.

Categorie 1	Categorie 2	Categorie 3	Categorie 4
Veiligheid en voorkomen van onomkeerbare schade 1. Stabiliteit van waterkeringen 2. Klink en zetting (veen en hoogveen) 3. Natuur (gebonden aan bodemgesteldheid)	Nutsvoorzieningen 1. Drinkwatervoorziening 2. Energievoorziening	Kleinschalig hoogwaardig gebruik 1. Tijdelijke beregening kapitaal intensieve gewassen 2. Proceswater	Overige belangen (economische maatschappelijke afweging) 1. Scheepvaart 2. Landbouw 3. Natuur (zolang geen onomkeerbare schade optreedt) 4. Industrie 5. Waterrecreatie 6. Binnenvisserij 7. Overige functies
Gaait voor	----->	Gaait voor	----->
	----->	Gaait voor	----->

Tabel 4 Landelijke verdringingsreeks¹⁵

Tenslotte gaven de deelnemers aan dat één gezamenlijk ideaalbeeld moeilijk te duiden is, omdat er op sommige punten verschillen tussen de deelnemers bestaan. Na de drinkwaterfunctie (veiligheid en drinkwater zijn een pré) is het een kwestie van maatwerk, waarbij de laatste 5 functies (Landbouw, vervoer, energie, recreatie en wonen) integraal worden benaderd.

De overheid en/of provincie moet idealiter een centrale (regie)rol krijgen/ behouden om een gebied interessant en beheersbaar te houden. De begrippen integraliteit en draagvlak verkopen goed, maar voorzichtigheid is dus wel geboden. Daarnaast is integraliteit vanuit hoger schaalniveau (hoe gaan we functies scheiden) essentieel. De mens wil inherent onafhankelijk zijn en dus alle functies dicht bij huis hebben, vandaar dat integraliteit van schaalniveau vaak niet vanzelfsprekend is.

¹³ Zie www.verkeerenwaterstaat.nl/onderwerpen/water/droogte/_verdringingsreeks/

¹⁴ Waarbij rekening wordt gehouden met 1) het grillige afvoerpatroon van de Maas 2) het behouden van karakteristieke natuurwaarden 3) de scheepvaart als belangrijke gebruiker van de Maas 4) de mogelijke droogte-effecten van klimaatverandering op de zandgronden in Zuid-oost Nederland. Zie www.droogtestudie.nl/regios/Maasstroom.html

¹⁵ Binnen de categorieën 1 en 2 is sprake van een prioriteitsvolgorde. Binnen de categorieën 3 en 4 vindt onderlinge prioriteitenstelling plaats op basis van minimalisatie van de economische en maatschappelijke schade. Zie www.droogtestudie.nl

Bijlage 5: Uitwerking subgroep Egalitair- individualisten

Integratie van functies

Vanuit het verleden wordt water al aan verschillende functies toegekend, zonder hieraan een prioriteitstelling te verbinden. Pas wanneer sprake was van noodsituaties (bij lage afvoeren) ontstond een rangorde van welke functies in welke volgorde afvielen. Verwacht wordt dat dit beleid nu en in de toekomst ontoereikend zal zijn; het waterbeleid moet volgens de deelnemers veel meer in zijn omgeving geplaatst worden. Er zou sprake moeten zijn van een omgevings- en ontwikkelingsbeleid waarin veel spelers betrokken zijn. Echter, juist vanwege de vele betrokken spelers ontstaan er moeilijkheden. Iedere speler benadrukt zijn of haar eigen sector en de kunst is deze hoeveelheid aan visies en (verborgen) agenda's – rekening houdend met machtsstrijd- te integreren. Hieruit ontstond de vraag of integratie wel wenselijk en van belang is. Volgens sommige deelnemers wel, omdat functies niet zonder reden op het huidige prioriteitenlijstje staan. Anderen stellen juist dat dit niet automatisch betekent dat alle functies even belangrijk zijn.

Prioriteitenstelling

De groep concludeert in feite dat de verschillende functies nevensgeschikt en in samenhang allemaal van groot belang zijn. In noodsituaties zijn er weliswaar bepaalde functies die als eerste pijn moeten lijden, maar feitelijk zijn alle functies belangrijk. Een prioriteitkeuze hoeft volgens de deelnemers dus niet gemaakt te worden; het gaat niet om het wat, maar om het hoe. De functie natuur is bijvoorbeeld heel goed te combineren met grindwinning en recreatie; men kan dus niet zeggen dat natuur boven of onder recreatie komt; het leeft ernaast.

Hoewel de deelnemers stellen dat er geen keuzen gemaakt hoeven te worden, zijn middelen niet ongelimiteerd; er moet dus een afweging op basis van kosten, potentie en politiek worden gemaakt. De waardering van functies is hierbij een belangrijk issue. Hoe de toekomst ingericht wordt, hangt volgens de deelnemers af van de mate van variëteit van de verschillende functies. Men is niet van mening dat de bedreiging op dit moment en in de toekomst zo groot zal zijn, dat het nu al nodig is om met bepaalde functies te gaan schipperen. Hoge en lage afvoeren komen sinds jaar en dag al voor, dus het is volgens de deelnemers volstrekt onnodig om nu al te praten over functies die eventueel weg zouden moeten vallen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het doel van de exercitie niet het wegstrepen van functies, maar het aangeven van prioriteiten betreft. De deelnemers vonden het echter lastig om een duidelijke prioriteiten aan functies te verbinden; alle functies zou men in samenspel moeten bezien.

Eén van de deelnemers stelde dat het interessanter zou zijn om naar de waterbeheerders te kijken in plaats van functies. De beheerders moeten immers praten en het systeem inrichten. Volgens de deelnemers gaat dit praten niet soepel, wellicht wel omdat men het niet eens is hoe het systeem het best ingericht kan worden. Juist hierdoor is een exercitie als het geven van prioriteiten en het praten over achterliggende redenen waardevol. Het draagt bij aan onderlinge communicatie.

Omdat alle functies volgens de deelnemers van even groot belang zijn, staat de volgorde waarin de functies worden besproken los van prioriteitenstelling. De deelnemers gaven aan, dat naast de genoemde functies (zie pagina 28), de functie wonen ontbrak.

Veilige afvoer van water en ijs

Volgens sommige deelnemers waren de functies gelijkwaardig, maar sprong de veilige afvoer er bovenuit. Andere deelnemers legden de nadruk op economische belangen en investeringsmogelijkheden van de sectoren binnen het huidige beleid. Veiligheid zou daar niet bijhoren omdat er dan op de volgende overstroming gewacht zou moeten worden. Veiligheid zou juist laag in de prioriteitlijst thuishoren omdat de bereidheid tot investeren in veiligheid laag is. Eén deelnemer gaf aan dat zijn ideaalbeeld bestond uit het als leidraad nemen van de wensen van mensen. Hij stelde dat men in Limburg (waar eigenlijk geen sprake van echte hoogwater problemen is), gewoon datgene waarin mensen willen investeren als leidraad zou moeten nemen. Andere deelnemers reageerden vooral sceptisch met de vraag of je deze mensen dan ook moet laten verzuipen. Deze aanpak zou niet zozeer het belang van eigen verantwoordelijkheid aangeven, maar wél het belang van gebiedsontwikkeling en het grijpen van kansen. Voorts bleek dat de deelnemers samenwerking tussen Verkeer en Waterstaat, provincie en gemeenten zouden willen zien om de veiligheid van de burger te faciliteren. Dit komt niet overeen met het huidige beleid waarin de burger RWS als facilitator van veiligheid ziet.

Uiteindelijk waren de deelnemers het eens dat veiligheid een belangrijk aspect is. Het probleem lijkt echter dat er in Nederland op dit vlak amper problemen aan te wijzen zijn. “ We doen het nu namelijk al zo ontzettend goed”. Men heeft veelal het gevoel iets te willen veranderen. Maar men loopt daarbij ook tegen de realiteit aan. Momenteel hebben we hooguit te maken met dreigementen van klimaatverandering. Ieder jaar zou men incrementeel iets meer geld uit moeten geven aan de gevolgen van klimaatverandering. Dan zijn we over 50 jaar veilig zonder veel te hoeven veranderen aan de huidige situatie.

Landbouw

Landbouw kan op meerdere plekken dan alleen in het maasdal of winterbed plaatsvinden. Enerzijds vinden een aantal deelnemers dat landbouw in het Maasdal hierdoor geen prioriteit zou moeten hebben. Anderzijds stelt men dat de rozenkwekerij nationale trots is en bovendien afhankelijk van Maaswater. Ondanks dat er gezegd werd dat landbouw ook buiten het maasdal plaats zou kunnen vinden, is het Maasdal volgens de deelnemers uitermate geschikt voor extensieve veehouderij. Ook het houden van Galloway runderen zien de deelnemers als grote kans naar de toekomst toe.

Daarnaast is de landbouw van belang omdat zij veel grond en gebied bezit en/of beheert. Hierdoor is de landbouw een sector die niet te hard onderuit gehaald moet worden (door bijvoorbeeld gronden te onteigenen voor andere functies), omdat het hele gebiedsbeheer dan in de problemen kan komen. Ook voor de landbouw geldt dat er weinig hoeft te veranderen ten opzichte van het huidige beleid. Zolang extreme hoogwater zoals in 1993 en 1995 slechts sporadisch voorkomen, kan die landbouw precies op dezelfde manier doorgaan als nu. Pas als hoogwaters in de zomer voorkomen (hetgeen een extreem kleine kans betreft) kunnen problemen voor de landbouw ontstaan. Landbouw lijkt volgens de deelnemers met andere woorden erg robuust tegen klimaatverandering. Er blijft waarschijnlijk wel spanning bestaan tussen de landbouw en (het ruimtegebruik van) andere functies. Op het moment dat land nodig is voor bijvoorbeeld natuur dan is het evident dat grond geclaimd wordt in de onderste lagen van de landbouw, aldus één deelnemer. Boeren kunnen gebieden natuurlijk inrichten en sediment van de rivier als veevoedsel gebruiken. Boeren hoeven weinig tijd te investeren in grazers als Galloways, terwijl het wel wat kan opleveren. Natuurbeheer in een Argentijnse setting lijkt een deelnemer een geschikte optie voor de landbouw in het Maasdal. Om (verdere) differentiatie in de landbouw tegen te gaan, zou men meer vertrouwen moeten hebben in de (corrigerende) werking van de wereldmarkt.

Vervoer

Al vrij snel werd opgemerkt dat het Provinciaal Omgevingsplan niet zou kunnen bestaan zonder de Maas als vervoersfunctie. Alle deelnemers leken het hiermee eens te zijn.

Scheepvaart over de Maas is goed voor de regionale economie ook al is de totale hoeveelheid scheepsvracht in Limburg (vooral vergeleken met het wegvervoer) klein. Een scherpere impuls voor de scheepvaart in Limburg zou gewenst zijn, evenals een verbeterde verbinding van de rivier met zijrivieren. Probleem hierbij is wel dat het uitbouwen van logistieke ontwikkelingen in de scheepvaart te snel gaat voor beleid. Het beleid kan zich niet snel genoeg aanpassen aan nieuwe ontwikkelingen. Naast de verbinding met zijrivieren, zou ook de verbinding met het buitenland verbeterd moeten worden. Scheepvaartstelsel rond de Maas in Frankrijk zijn vrijwel geheel afgeschaft. De deelnemers vinden dat eigenlijk niet kunnen. Van de andere kant zouden noodzakelijke ingrepen in het Belgische deel van de Maas ongelofelijk veel geld kosten, hetgeen eigenlijk ook niet kan. Desondanks investeert België nog behoorlijk in haar vaarwegen. Hierdoor lijkt het afschrijven van de scheepvaartroute een Nederlands perspectief. De Belgen (vooral in Wallonië) lijken de weg immers te plaveien voor betere scheepsdoorgang.

Wanneer het gaat om ingrepen in de vaarweg, lijkt het ideaalbeeld te bestaan uit medefinanciering door betrokken partijen. Behalve voor de overheid, spelen economische belangen ook voor private partijen een belangrijke rol. Deze private partijen zouden hun verantwoordelijkheid moeten nemen en mee moeten betalen aan ingrepen. Ook aansluiting vinden met het Franse achterland wordt van groot belang gevonden. Het aantal schepen zou niet de inzet moeten zijn, het realiseren van een goede vaarweg daarentegen wel.

Ondanks deze aandachtspunten, vinden de deelnemers dat het huidig beleid gecontinueerd zou moeten worden. Het uiterlijk van de vaarwegen op dit moment, zou voor de komende 50 jaar toereikend toerijkend moeten zijn. Technologisch gezien hoeft er ook niet veel voor de Maas veranderd te worden; er moet niet gestreefd worden naar het toegankelijk maken van de Maas voor zeeschepen. Men moet uitvoeren wat momenteel in de pijlijn zit, eventueel nog wat kleine knelpuntjes wegwerken, en vooral geen grote ingrepen doen.

Eén van de deelnemers wees erop dat vaak wordt vergeten dat kanalsystemen van groot belang zijn voor het bevorderen van een betere waterverdeling (ook de verdeling van zoet water) en waterhuishouding. Deze Kanalsystemen zijn (zeker ten westen van de rijn) aan elkaar gekoppeld en staan vaak in verbinding met de Maas.

Drinkwater

Zonder de Maas zou er volgens een aantal deelnemers geen drinkwater in Limburg zijn. Deze opmerking werd door een deel van de deelnemers beaamd, een ander deel was hierover sceptischer; zij wezen ook op mogelijkheden om uit grondwater of ander oppervlaktewater (bijvoorbeeld de Biesbosch) drinkwater te onttrekken. Ook voor het drinkwaterbeleid zou gelden dat er ten opzichte van het huidige beleid niets veranderd hoeft te worden. Hoge afvoeren zijn geen probleem en bij lagere afvoeren zou je hooguit een extra spaarbekken moeten plaatsen. De Maas heeft wel de neiging om terug te vallen in afvoer. Eigenlijk zou het water zo lang mogelijk nageleverd moeten worden in gebieden waar dat nodig is voor drinkwater, al dat speelt vooral in West- Nederland.

Wonen

Momenteel zijn er volgens de deelnemers gemeenten die de maasoevers willen volbouwen of afgraven om geld te genereren; de rivier moet wijken. Deze gang van zaken wijkt echter af van het ideaalbeeld van de deelnemers. Zij stellen dat projectontwikkelaars wel kunnen stellen dat het veilig is om op bepaalde plaatsen te wonen, maar op lange termijn is deze veiligheid niet gewaarborgd. Ideaalbeeld is dat bij het bouwen rekening wordt gehouden met laag- en hoogwater. Dit kan gebeuren door ruimte aan de rivier te geven, of door adaptief te bouwen (bijvoorbeeld door gebruik te maken van in hoogte verstelbare huizen). Vooral in het onbedijkte deel zou ruimte aan de rivier moeten worden gegeven. Er moeten kansen gecreëerd worden in de vorm van wonen of werken op het water, waardoor flexibel en gedifferentieerd ruimtegebruik ontstaat. Hiervoor is het wel essentieel dat men goed weet wat het regime is op de plaats waar dit moet gebeuren; komt het water daar 1 of 2 meter hoog? Wat zijn de mogelijkheden? Kan de onderverdieping van een huis zo inricht worden dat het soms onder water loopt? Eén deelnemer zou het mooi vinden wanneer mensen konden wonen in gebieden waarin de veiligheid niet voor 100% kan worden gegarandeerd. “ Wanneer men weet dat het gebied eens in de 10 jaar kan overstromen, dan moet men zorgen voor een bootje in de tuin”. Veel mensen die buitendijks wonen, beseffen niet eens waar zij wonen en welke consequenties dit kan hebben. In tijden van hoogwater vragen zij zich af hoe de overheid heeft kunnen toestaan dat daar huizen gebouwd worden. Wanneer mensen moeten accepteren dat het eens in de 10 jaar overstroomt, wordt de verantwoording deels bij de mensen zelf neergelegd. In geval van hoogwater moeten dan ook geen inzamelingsacties worden gehouden, was één van de reacties. Er was geen consensus over de vraag wie verantwoordelijk was voor het waarborgen van de veiligheid achter kades en dijken. Is het de primaire taak van de overheid om veiligheid voor alle burgers te waarborgen, of kan deze verantwoordelijkheid soms ook bij de burger zelf neergelegd worden?

De deelnemers vinden het voorts betreurenswaardig dat geschikte woongrond in het Maasdal topografisch niet herkend kan worden. Langs de Rijn liggen dijken van 5 tot 6 meter hoog. Het is duidelijk dat aan de andere kant van de dijk niet gewoond kan worden, tenzij er woningen zijn die met 6 meter omhoog gebracht kunnen worden. Bij de maas zijn weliswaar lijnen getrokken, waarvoor geldt dat aan de ene kant niets mag en aan de andere kant, die net een paar centimeter hoger is, alles. In het ideaalbeeld van de deelnemers worden deze scheidslijnen flexibeler en minder in hokjes ingedeeld. Er zou geredeneerd moeten worden vanuit een stukje maatschappelijke ontwikkeling gekoppeld aan economische ontwikkeling, waarop vervolgens vanuit het beleid op een veilige afvoer gestuurd wordt. Voorts heerst er consensus dat er geen kaden moeten worden opgehoogd om wonen mogelijk te maken.

Natuur

Volgens de deelnemers is natuur een belangrijke nevenfunctie, al mag het geen doelstelling op zichzelf worden, zeker niet als dit gevaar kan opleveren. Een belangrijke functie van natuur betreft het bufferen van water en de druk op stedelijk gebied. Bomen dempen de golfslag in een rivierensysteem. Daarmee is bij het maken van kades rekening gehouden. Een kade is dus eigenlijk veel stabielere dan uiterwaarden waarin geen bomen voorkomen. Dat soort effecten worden in Nederland niet altijd voldoende tegen elkaar afgewogen. Men lijkt meer aandacht te schenken aan het zo snel mogelijk wegvoeren van water dan aan de dempende invloed van bomen.

Verwacht wordt dat het natuurbeleid mentaal moet kantelen, omdat klimaatverandering handhaving van het huidige natuurbeleid onmogelijk maakt. Het conditioneren van natuur en datgene wat groeit en bloeit vinden de deelnemers mooi en prachtig, maar bepaalde normen (4 dassen op één vierkante kilometer) vinden zij flauwekul. Het ideaalbeeld bestaat uit procesgericht

(in plaats van doelgericht) natuurbeheer dat geldt voor de gehele Maas. Zeker voor het riviergebied verwacht men dat inrichting van een aantal natuurlijke processen mogelijk is. Voor heide gebieden is dit waarschijnlijk lastiger.

Procesgerichte natuur wordt als natuurlijke situatie gezien. In de geschiedenis hebben planten en dieren zich altijd aangepast aan natuurprocessen. Als een gebied regelmatig overstroomt, dan komen daar geen dieren voor die niet tegen overstromingen kunnen. Beesten en planten passen zich hierop aan. De mens heeft het land echter zo ingericht dat een aantal vitale processen in een natuurgebied (zoals erosie) niet meer voor komen. Sedimentatie komt daarentegen nog veel voor. Graasvee is vaak niet voldoende om de plantengroei volledig te onderdrukken, de mens zal toch af en toe dus moeten ingrijpen in het cyclisch beheer. Eén deelnemer geeft het voorbeeld dat er niet ieder jaar gemaaid moet worden, maar eens in de zoveel tijd op het moment dat het te vol is. Ideaalbeeld is om een ingreep te plegen op een manier die de rivier zelf ook gedaan zou kunnen hebben. Op het moment dat een nevelgeul vol gesedimenteerd is, moet alles in één keer helemaal verwijderd worden, in plaats om ervoor te zorgen dat het nooit sedimenteert. Dit bedoelen de deelnemers met cyclisch beheer; bosjes ineens weghalen alsof de rivier of het ijs alles in 1 keer heeft weggevaagd. Het verdwijnen van plant- en/of diersoorten (hierdoor) is natuurlijk. Als het zinkvioletje verdwijnt, verdwijnt het maar.

Recreatie

De deelnemers zijn het eens dat recreatie heel belangrijk wordt bevonden door mensen. Vooral het kleinschalige karakter en de variatie in landschapstypen zijn hierin van belang. In het Maasdal zijn drie (voor recreatie interessante) terrassen te onderscheiden. 1) is vrij open en zou elk jaar kunnen overstroomt 2) grond die heel zelden overstroomt met een mooie, kleinschalige landschapsindeling. 3) de echte, droge zandgronden. Deze terrassen vindt men op korte afstand van elkaar (in een lijn van 30km gaat men door veel verschillende landschappen heen, inclusief aardige historische stadjes). Dit lijkt een prima recept voor fiets- en wandelroutes en trekt bovendien vele recreanten naar het Maasdal.

In het ideaalbeeld worden fiets- en wandelroutes evenals kanotochtjes verder gestimuleerd. Er zouden vanuit het huidige beleid forse impulsen moeten worden gegeven om dit soort recreatie toegankelijker te maken. Er moeten randvoorwaarden worden geschapen, zoals het verwijderen van brandnetels en het op orde brengen van hekjes en afscheidingen. Economische ontwikkelingen moeten inspelen op het kleinschalige karakter van het landschap. (Zoals kleinschalige initiatieven en ondernemingen als het initiatief 'Kamperen bij de boer'). Grootschalige vakantieparken kunnen weliswaar in het Maasdal gevestigd worden, maar alleen op de hoge gronden (en dus niet in de mooie, kleinschalige landschappen). Het probleem voor de recreatie zit in Limburg dus ook op bedrijfsniveau; heel veel bedrijven zijn over het hoogtepunt van de bedrijfseconomische cyclus heen. Er moet op structuur niveau ingegrepen worden zodat de economie verbeterd. De bedrijfseconomische cyclus is van groter belang dan het toegankelijker maken van paden en gebieden; want dat laatste verbetert al ieder jaar, maar hierdoor komen niet meer toeristen.

Voorts verwachten de deelnemers dat er steeds meer dagjesmensen komen en minder mensen die een hele week blijven. De stelling dat de recreatievaart en beroepsvaart gescheiden moet blijven, werd niet bevestigd. Er vinden maar heel weinig ongelukken plaats waarin sprake is van een letterlijke of figuurlijke aanvaringen tussen beroeps- en pleziervaart. De beroepsvaart ziet recreatievaart ook amper als probleem. Knelpunten (voor zover die binnen recreatie aan te wijzen zijn) bevinden zich waarschijnlijk op grootschalig niveau tussen natuur versus recreatie. Toch

valt dit volgend de deelnemers ook wel mee omdat gebieden die geen woon- of bedrijfterrein zijn, ruimte voor natuur bieden waarin gerecreëerd kan worden.

Zand- en grindwinning

Verwacht wordt dat zand in de toekomst alleen nog maar in de maasvallei wordt gewonnen, grindwinning zal over aantal jaar helemaal verdwenen zijn. Er zullen nog plaatsen zijn waar grindwinning mogelijk zal zijn (onder Weert bijvoorbeeld), maar dit zal niet meer wenselijk worden gevonden. Gesteld wordt dat 80% van het aanvankelijk in Limburg aanwezige grind weg is en dat op nog eens 10% huizen gebouwd zijn. Volgens de deelnemers zou de zand- en grindsector zich meer moeten profileren als instanties waardoor kansen geboden worden voor natuur, recreatie of hoogwater. Zij zouden zich niet moeten richten op de economische uitgangspunten. In het ideaalbeeld zou grindwinning altijd in functie van, of afgeleide van iets anders (zoals de natuur) plaats moeten vinden. Grind als een bijproduct/ meerwaarde wordt aldus interessant bevonden.

Belangrijke facetten

Na de bespreking van de prioriteitsstelling werden een groot aantal inspirerende kaarten aan de deelnemers voorgelegd. Het betrof kaarten met tal van afbeeldingen en teksten die losstaan van waterfuncties, maar belangrijk kunnen zijn voor het waterbeheer. Hieronder worden de door de deelnemers gekozen titelkaarten en aanvullingen hierop genoemd en kort besproken.

- *Bewustzijn*: de deelnemers vonden het belangrijk dat mensen meer bewust worden van water, de plaats die het water nodig heeft en de manier waarop ze met het water kunnen leren leven. Mensen zouden water moeten accepteren in hun denkraam.
- *Economie*: regionale economische ontwikkelingen zijn volgende de deelnemers van belang voor het type ingrepen waarvoor gekozen wordt. Financiering van ingrepen en de verantwoordelijkheid hierover schippert steeds tussen provincie en overheid. Kosten blijken vaak hoger dan geraamd, hetgeen grote problemen met zich mee brengt.
- *Marktwerking*: er heerst sterk vertrouwen in marktwerking voor met name natuur, landbouw en scheepvaart. Betrokken personen zouden een eigen verantwoordelijkheid moeten hebben, en problemen worden opgelost door de (globale) markt. Wanneer er bijvoorbeeld problemen in de rozenteelt zijn, wordt dit door de globale markt en de consumentenvraag wel opgelost. Indien dit niet gebeurt, moet daar niet te moeilijk over gedaan worden. Men gelooft in autonomie binnen de natuur, scheepvaart en landbouw.
- *Overleg- en organisatie*: niemand beslist alleen. Besluitvorming stoelt op een hele bestuurlijke organisatie in Nederland, waarin te weinig gecommuniceerd wordt. Deze problemen binnen het bestuur van het Nederlandse waterbeheer kunnen getriggered worden door een calamiteit. Uitstel van planimplementatie en verantwoordelijkheidsspelletjes spelen hierin ook een rol. Zou er dan niet standaard financiële middelen vanuit het Rijk naar de provincie moeten komen met de boodschap zoek het maar uit? Vanuit allerlei verantwoordelijkheden, kan de provincie echter geen (dubbel)rol als beheerder op zich nemen.
- *Vrijheid*: water wordt gezien als object van vrijheid. De rivier wordt niet ingeperkt door hekjes en toegangsverboden. Een andere associatie met dit begrip is dat vrijheid niet te rigide moet zijn; er moeten namelijk wel kansen voor ontwikkeling zijn. Vrijheid en ontwikkeling moeten zowel organisch geheel als divers zijn.
- *Vertrouwen*: het overheersende beeld is toch een beetje dat alles zo een vaart niet zal lopen. Grote problemen en knelpunten zijn er niet en alles zal wel goed komen.

- *Eerlijkheid en rechtvaardigheid*: discussies over (de gevolgen van) klimaatverandering moeten transparanter, eerlijker en minder vermarkt naar buiten worden gebracht, zodat ook de wetgeving minder door manipulatie beïnvloed wordt.
- *Voorzorg*: in waterbeheer is altijd voorzorg aanwezig geweest. Niemand doet iets waarvan hij of zij weet dat het morgen misgaat. Men gaat ervan uit dat er no regret maatregelen moeten worden genomen, zodat men later geen spijt krijgt van beslissingen die nu genomen worden. Vraag is wel hoe lang de termijn is waarop men later nog spijt kan krijgen? Volgens de deelnemers zou 20 tot 50 jaar de norm moeten zijn.

Reflectie subgroep 2

Rond 1979 is naar aanleiding van de droge zomer van 1976 een POL studie gedaan naar voorrangsregels. Volgens de deelnemers is de huidige situatie ten opzichte van 1976 niet wezenlijk veranderd, zodat de toen vastgestelde voorrangsregel nu nog steeds de juiste zijn.

Bijlage 6: Plenair gedeelte ideaalbeelden

Beide groepen kregen de opdracht om in 2 minuten hun ideaalbeeld van het waterbeheer van de Maas aan staatssecretaris Tineke Huizinga uit te leggen.

Idealbeelden

Egalitair hierarchisten:

Continuering van huidige maatregelen waarbij mensen langs de Maas tegen hoogwater en drinkwatertekorten beschermd worden, is essentieel. Na deze twee functies, is er vooral sprake van functies met tegenstrijdige belangen: deze functies moeten samen- en in elkaar opgaan. Metaforisch gesproken, moet voorkomen worden dat de Maas een Bokito¹⁶ wordt. Daarnaast biedt de Maas grote kansen en mogelijkheden als energiedrager. Dit is goed voor de natuur, maar ook voor het bereiken van de doelen zoals gesteld in het Kyoto-protocol. Binnen de Europese context biedt de Kader Richtlijn Water ontzettend grote kansen om gezamenlijk te komen tot een betere waterkwaliteit. Problemen moeten dus niet alleen binnen de Nederlandse grenzen worden opgelost, maar op internationaal niveau. De provincie Limburg kan problemen niet alleen oplossen.

Egalitair individualisten

De toekomst van de Maas moet geconcentreerd worden rondom drie sleutelwoorden: diversiteit, ruimte voor de rivier en gebiedsontwikkeling van het gebied rondom de Maas. Met name voor de gebiedsontwikkeling moet de nationale overheid samenwerken met provincies.

Proces

Voorop procesmatig vlak kan er nog een en ander verbeterd worden omtrent het beheer van de Maas. In een gesprek met de staatssecretaris zou verbetering op het procesmatige vlak dan ook centraal moeten staan. Technisch inhoudelijk kan Huizinga weinig bewerkstelligen. Men zou moeten focussen op het feit dat er iets mis gaat of mis dreigt te gaan in de communicatie of het overleg rondom waterbeheer. Alleen in dergelijke urgente en door de politiek beïnvloedbare situaties zal de politiek bereid zijn te investeren in het Maasbeheer. Participatieve processen en het niet te kunstmatig vasthouden aan integraliteit moeten hierbij als oplossing worden gepresenteerd

Thematiek

Tijdens effectief overleg zouden ruimte voor de rivier en diversiteit centrale, inhoudelijke thema's moeten zijn. Er moet invulling aan deze thema's worden gegeven door gebruik te maken van participatieve processen waarbij een breed scala betrokken gehoord wordt. Uit het werkatelier blijkt dat lastig te typeren is wat exact aan de hand is en wat (uitgezonderd het overlegmodel en waterbewustzijn) op gebied van waterbeheer moet veranderen. Er zijn blijkbaar veel ontwikkelingen in gang gezet die nog operationeel gemaakt moeten worden, terwijl weinig nieuwe aspecten naar voor zijn gekomen. De koppeling tussen beleid en de operationele lijkt vaak spaak te lopen.

---

¹⁶ Naar de in Diergaarde Blijdorp ontsnapte Gorilla die een (in apen geïnteresseerde) vrouw aanviel. Mensen houden van water, het water mag dichtbij komen, maar niet te dichtbij.

Vertrouwen huidige situatie

Over het algemeen had de groep groot vertrouwen in de huidige situatie en toekomst. Op het procesmatige overleg na, zijn er maar weinig problemen in het Maasdal aan te wijzen. Hierbij speelt ook mee dat de Maas in Limburg één van de weinige Nederlandse gebieden is die in geval van flinke zeespiegelstijging, droog zal blijven. Desondanks wil men een volgende calamiteit vóór blijven, hetgeen inhoudt dat er een gevoel van urgentie zou moeten zijn, waardoor ook financiële middelen beschikbaar komen. Maasspecifieke problemen moeten, in welke vorm dan ook, op de agenda worden geplaatst en gehouden.

Bijlage 7: Nederland in 2100

Dhr. G. Beaufort heeft tijdens het werkatelier middels een korte (poster)presentatie zijn ideaalbeeld van het Nederlands waterbeheer anno 2100 weergegeven. In deze bijlage wordt hiervan een samenvatting weergegeven.

Tijdens de presentatie kwam de veiligheid van Laag Nederland aan de orde door vanuit positieve ervaringen uit het verleden, een extreme beredenering naar de toekomst toe te maken. Het goede vanuit het verleden (puur in termen van veiligheid) zijn verkorte dijken¹⁷ en ruimte voor de rivier. Redenerend vanuit deze twee begrippen ziet het systeem van het dagelijkse waterbeheer in Nederland er in 2100 nog net zo uit als nu. De zeespiegel kan gestegen zijn, de rivieren kunnen anders gedaald zijn, maar de huidige dijken en het waterdistributiesysteem met al haar watergerelateerde functies, zijn tegen die tijd nog vrijwel gelijk. Het enige dat veranderd is, is een nieuwe wet: de wet op de superprimaire waterkeringen. Deze wet houdt in dat de rode lijn een 700 kilometer lange superprimaire waterkeringen betreft¹⁸, bestaande dijken (2300 kilometer) blijven primaire waterkeringen. Wanneer verwacht wordt dat er meer dan 12000 kubieke meter vanuit Duitsland komt, of wanneer de stormvloed boven de 3,5 meter komt, dan gaan over die 700 kilometer de kranen dicht en dan wordt daar dijkbewaking opgesteld.

Het voordeel is, dat dijkbewaking maar plaatst hoeft te vinden langs 700 kilometer. Daarnaast speelt het (veiligheidstechnisch) geen rol of er 20.000 kuub aan afvoer richting Nederland komt, of een stormvloed van 5 meter: Nederland is veilig. Het huidige plan rondom Ruimte voor de Rivier is wat summier en volstaat waarschijnlijk niet voor de komende 50 jaar. In de presentatie wordt gepleit voor meer Ruimte voor de Rivier door het land van Maas en Waal bij de rivier te voegen. Dit betreft het kortste stukje Nederland (in de breedte gezien), waarvoor bovendien geldt dat men in Duitsland al snel op hoge gronden stuit. Nederland heeft wereldwijd gezien een zeer korte Delta, hetgeen een voordeel is, omdat slechts dit kleine stukje Delta beschermd moet worden. Voortbouwend op de Nederlandse tradities, is men hiertoe technocratisch gezien in staat.

Plannen worden al lang gemaakt, maar er lijkt een calamiteit nodig om plannen tot uitvoering te kunnen brengen. Een positief aspect van het maken van plannen is dat er ingespeeld kan worden op een calamiteit. Verwacht wordt dat het ooit een keer misgaat waardoor bestaande plannen afgewogen en getrechterd worden en in een stroomversnelling geraten.

---

¹⁷ Eigenlijk zijn dijken ondingen die voorkomen hadden moeten worden, maar nu we toch dijken tot onze beschikking hebben, kunnen we deze maar beter gebruiken. Veiligheidsfilosofisch gezien zijn dijken veel praktischer dan stormvloedkeringen omdat die in tijden van nood eerst dicht moeten worden gedaan.

¹⁸ Verwijzend naar de rode belijning in de poster (groveweg langs de kust en vanaf het land van Maas en Waal tot aan de kust)

Bijlage 8: Deelnemerslijst

Naam deelnemer	Organisatie
Sander Bastings	RWS
Gé Beaufort	RWS
Rutger van der Brugge	DRIFT
Willem van Deursen	Carthago Consultancy
Hans Heijnen	Milieu Federatie Limburg
Ger Hermans	Provincie Limburg
Ale van der Hoek	
Theo de Meijer	RWS
Pieter Valkering	ICIS
Jan Molleman	Provincie Limburg
Alphons van Winden	Bureau Stroming

Facilitatie

Michael van Lieshout (Pantopicon)
Nicole Rijkens (Pantopicon)

Notulist

Astrid Offermans (ICIS)

Bijlage 9: Opmerkingen en suggesties van deelnemers

Opmerking over rapportage werkatelier I

Eén van de deelnemers stelde dat het *experimentele* karakter van het project tijdens presentaties en dergelijke niet voldoende benadrukt wordt. Onbedoeld wordt hierdoor de indruk gewekt dat de casus Maas na het eerste jaar doorgetrokken zal worden naar heel Nederland. De deelnemer stelde dat het project ook kan mislukken, waardoor een resultaat niet gegarandeerd kan worden. Echter, ook wanneer het project mislukt (dat wil zeggen, na het eerste jaar niet gecontinueerd wordt) kunnen resultaten gepresenteerd worden. Desalniettemin is het correct dat het project in het eerste jaar (2007) een pilot-fase doorloopt. Uit dit eerste jaar zullen inhoudelijke, maar ook methodologische leermomenten worden getrokken.